

ХАРКІВСЬКА ДЕРЖАВНА АКАДЕМІЯ КУЛЬТУРИ

СОЛЯНИК АЛЛА АНАТОЛІЇВНА

УДК 025.2(477)

**СИСТЕМА ДОКУМЕНТОПОСТАЧАННЯ ФОНДІВ БІБЛОТЕК УКРАЇНИ:
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИЙ АСПЕКТ**

07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня доктора
педагогічних наук

Харків-2006

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Харківській державній академії культури,
Міністерство культури і туризму України.

Науковий консультант

доктор педагогічних наук, професор
Кушнарєнко Наталя Миколаївна,
Харківська державна академія культури,
проректор з науково-педагогічної та виховної
роботи, завідувач кафедри книгознавства
та фондознавства

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор
Філіпова Людмила Яківна,
Харківська державна академія культури,
декан факультету документознавства та
інформаційної діяльності, професор кафедри
документно-інформаційних систем

доктор педагогічних наук, професор
Єрмаков Сергій Сидорович,
Харківська державна академія дизайну
і мистецтв, проректор з наукової роботи

доктор історичних наук, професор
Швецова-Водка Галина Миколаївна,
Рівненський державний гуманітарний університет,
професор кафедри бібліотекознавства і бібліографії

Провідна установа

Київський національний університет культури
і мистецтв, кафедра бібліотекознавства та
інформаційних ресурсів, Міністерство
культури і туризму України, м. Київ

Захист відбудеться “ 10 ” лютого 2006 р. о 15-00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 64.807.02 в Харківській державній академії культури, 61003, м. Харків-3, Бурсацький спуск, 4.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Харківської державної академії культури за адресою: 61003, м. Харків-3, Бурсацький спуск, 4.

Автореферат розісланий “ 9 ” січня 2006 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

Асєєв Г.Г.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Бібліотечні фонди — стратегічний ресурс розвитку суспільства, їх інформаційний потенціал є основою економічного, інтелектуального та духовного прогресу людства. Документні ресурси бібліотек — загальнодоступне та універсальне за змістом джерело інформації, об'єкт постійного суспільного попиту, невід'ємна складова культурного національного надбання. В умовах інформатизації та стрімкого розвитку новітніх технологій отримання, збереження, обробки і передачі інформації саме бібліотеки, досконало володіючи інструментарієм упорядкування інформаційного простору, стають базовими соціальними інститутами, найкваліфікованішими та найавторитетнішими комунікаційними посередниками між світовим документним ресурсом та користувачем.

Проблема своєчасного та повноцінного документопостачання бібліотечних фондів має вагомое соціально-економічне та культурологічне значення, є однією з пріоритетних у світовому бібліотекознавстві та бібліотечному фондознавстві. Кризовий стан систематичного поповнення складу фондів бібліотек України, спричинений розпадом системи державного централізованого книгорозповсюдження, постійним недофінансуванням комплектування бібліотек, відсутністю єдиної інформаційної та технологічної платформи взаємодії видавничої, книготорговельної та бібліотечної галузей, ускладнює якісне задоволення інформаційних потреб громадян, реалізацію їх конституційних прав на вільний доступ до інформації, призводить до поглиблення відставання країни в освоєнні новітніх науково-технічних і технологічних досягнень.

Запорукою виконання бібліотеками України їх суспільної місії є кумулювання найціннішого соціально значущого сегмента світового документного потоку, що можливо лише за умови використання взаємодоповнюючої сукупності джерел і способів документопостачання. Створення концептуальних засад оптимізації системи документопостачання бібліотечних фондів, адаптованої до демократичних, технологічних та ринкових перетворень, що відбуваються нині в Україні, сприятиме підвищенню соціальної ефективності та престижу бібліотечного соціального інституту, ліквідації в країні інформаційного дефіциту, який суттєво уповільнює темпи розвитку вітчизняної науки, економіки та культури.

Актуальність дослідження зумовлена необхідністю наукового осмислення та практичного подолання суттєвих протиріч між: експоненційними темпами зростання документного потоку та недостатнім його відбиттям у наповненні та типо-видовій структурі бібліотечного документного ресурсу; стрімким розвитком електронного сегмента системи документопостачання та відсутністю концептуального обґрунтування форм його адаптації бібліотечною практикою; зростаючими вимогами користувачів до повноти й рівня бібліотечно-інформаційного обслуговування та незадовільним станом оновлення бібліотечних фондів країни; наявним правовим забезпеченням гарантованого державою поповнення бібліотечних документних ресурсів і нерозробленістю механізмів максимально ефективної його реалізації; необхідністю запровадження інноваційних форм управління системою документопостачання бібліотечних фондів та відсутністю надійного інструментарію її оптимізації.

Подолання зазначених протиріч потребує розроблення теоретико-методологічних засад формування ефективної системи документопостачання фондів бібліотек України в умовах ринкових відносин,

демократизації та інформатизації суспільства. Концептуального осмислення потребує проблема гармонізації традиційної й електронної складових системи документопостачання бібліотечних фондів, перетворення окремої бібліотеки в модуль глобальної, яка здійснює обслуговування користувачів на базі мережевих інформаційних технологій. Необхідність ґрунтовного дослідження цієї проблеми зумовлена ще й тим, що на фоні багатьох переваг інформатизації різко активізувалися спроби теоретичного обґрунтування історичної приреченості бібліотеки як соціально-комунікативного інституту, відродилися теорії «відмирання книг», концепції «бібліотек без книг, без читачів, без бібліотекарів», з'явилися прихильники ідеології «доступу» до документів замість «володіння» ними, що ставить під загрозу саме існування бібліотек. Ситуація загострилася також і через відсутність у сучасному фондознавстві узагальнюючих наукових розробок, присвячених комплексному вивченню еволюції, сучасного стану та перспектив трансформації системи документопостачання бібліотек в електронному середовищі. При існуючих наукових підходах і різноманітних рішеннях окремих аспектів проблеми ще не розроблено концептуальних засад оптимізації системи документопостачання фондів бібліотек України в умовах інформатизації суспільства. До їх розробки спонукає майже повна відсутність фундаментальних праць (окрім монографії автора дисертації), а також дисертаційних досліджень докторського рівня. Потреба наукового осмислення трансформаційних процесів у системі документопостачання бібліотек України зумовлює необхідність вироблення концептуального знання щодо перспектив її оптимізації. Таким чином, вибір теми дисертаційного дослідження, його теоретична й практична значущість зумовлені не лише необхідністю забезпечення теоретико-методичної підтримки бібліотечної практики, але й потребою в узагальнюючій теорії документопостачання бібліотечних фондів як важливої складової бібліотечного фондознавства.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційне дослідження проведено в руслі виконання законів України «Про бібліотеки і бібліотечну справу», «Про Національну програму інформатизації», «Про обов'язковий примірник документів», Указу Президента України «Про невідкладні заходи щодо розвитку бібліотек України», «Про заходи щодо розвитку національної складової глобальної інформаційної мережі Інтернет та забезпечення широкого доступу до цієї мережі в Україні», «Державної програми розвитку національного книговидання й преси до 2000 р.», «Стратегічного плану інформатизації бібліотек України до 2005 р.», «Програми поповнення бібліотечних фондів на період до 2005 р.», «Державної програми розвитку культури на період до 2007 р.», загальнодержавної програми «Електронна Україна», галузевих корпоративних проектів щодо формування бібліотеками електронних інформаційних ресурсів та ін. документів. Дисертаційне дослідження виконано згідно з планом науково-дослідної роботи Харківської державної академії культури (ХДАК) у межах комплексної наукової теми «Бібліотечно-інформаційне забезпечення науки, виробництва, освіти і культури». Обраний напрям дослідження пов'язаний також з реалізацією завдань удосконалення підготовки бібліотечно-інформаційних фахівців та книгознавців-менеджерів книговидання та книготорговельного підприємства, об'єктивна потреба в котрих є нагальною для розвитку вітчизняної книжкової галузі.

Мета дослідження – обґрунтування теоретико-методологічних засад оптимізації системи документопостачання фондів бібліотек України в умовах ринкової економіки та інформатизації суспільства.

Завдання дослідження зумовлені його метою і передбачають:

- дослідити еволюцію наукових підходів до створення системи документопостачання бібліотечних фондів;
- обґрунтувати методологічний інструментарій дослідження для формування теорії документопостачання як комплексу наукових знань, спрямованих на визначення сутності явищ даної предметної сфери;
- уточнити понятійний апарат предметної сфери «документопостачання бібліотечних фондів»;
- установити системні властивості та характеристики документного потоку як фактора інституалізації джерел і способів документопостачання;
- виявити закономірності розвитку системи документопостачання бібліотечних фондів;
- визначити періодизацію виникнення та розвитку складових системи документопостачання бібліотечних фондів, дослідити сучасний стан її функціонування;
- обґрунтувати перспективні напрями оптимізації системи документопостачання фондів бібліотек України, запропонувати механізми гармонізації функціонування її традиційної та електронної складових в умовах інформатизації суспільства;
- розробити концептуальну модель системи документопостачання фондів бібліотек України як підґрунтя для побудови оптимальних організаційних моделей документопостачання бібліотек різних типів і видів;
- розробити загальнотеоретичні засади вдосконалення єдиної загальнопрофесійної підготовки фахівців для видавничо-книготорговельної та бібліотечної галузей.

Об'єкт дослідження – система документопостачання бібліотечних фондів.

Предмет дослідження – оптимізація системи документопостачання фондів бібліотек України в умовах ринкової економіки та інформатизації суспільства.

Гіпотеза дослідження. В умовах ринкової економіки та інформатизації суспільства оптимізація системи поповнення бібліотечних фондів має базуватися на органічному поєднанні державних і недержавних, централізованих та нецентралізованих, електронних та нонелектронних джерел документопостачання. Розроблення наукового підґрунтя для визначення складових такої системи сприятиме формуванню якісного складу бібліотечних фондів, повнішій реалізації їх суспільного призначення щодо оперативного і повного задоволення інформаційних потреб громадян України, прискорення процесів демократичних реформ, інформатизації та інтеграції національного документного ресурсу до світового інформаційного простору.

Методологія і методи дослідження. Методологічна база дослідження зумовлена міждисциплінарним характером теми, її основою є документальна парадигма розвитку бібліотекознавства та базові положення документології, що дозволило підійти до вивчення об'єкта дослідження як одного з проявів функціонування системи документальних комунікацій та інституціональної складової процесу документотворення — документорозповсюдження. Бібліотечне фондознавство, у свою чергу, дало можливість розглянути систему джерел і способів документопостачання в контексті теорії формування бібліотечних фондів і довести правомірність застосування до неї основних фондознавчих законів — „закону відповідності” та „закону метаморфізму”.

Методологічний апарат дослідження складають загальнонаукові підходи до пізнання: системний, інформаційний, соціокультурний. Для досягнення поставленої в роботі мети застосовано такі дослідницькі методи: історико-генетичний, термінологічний, класифікаційний, концептуального моделювання, логістичний та ін. Застосування системного, інформаційного та соціокультурного підходів дало змогу визначити численні взаємозв'язки способів і джерел документопостачання бібліотек зі спорідненими документально-комунікаційними системами та зовнішнім середовищем; виявити сутність, ознаки, системні властивості об'єкта вивчення, фактори, що впливають на ефективність його функціонування та зумовлюють якісні структурні, функціональні й організаційні трансформації в умовах інформатизації суспільства. Історико-генетичний метод дозволив встановити передумови зародження та походження складових системи документопостачання, визначити основні етапи і закономірності її еволюції, їх взаємозв'язок з інформаційно-комунікаційними процесами інфосфери, сучасними трансформаціями бібліотечної діяльності. Логістичний метод було використано для обґрунтування критеріїв вибору бібліотекою оптимальної кількості джерел-постачальників в умовах ринкової економіки та обмеженого фінансування, для виявлення механізму регулювання інформаційного обміну між базовими складовими системи документопостачання бібліотек на основі аналізу продуктивності їх функціонування з точки зору своєчасності прийняття виважених управлінських рішень. Прогнозно-аналітичний метод допоміг виявити основні стратегії оптимізації документопостачання бібліотечних фондів в умовах електронного середовища; термінологічний — уточнити понятійний апарат досліджуваної предметної сфери; класифікаційний — доповнити існуючу класифікацію джерел і способів документопостачання; концептуального моделювання — розробити концептуальну модель системи документопостачання фондів бібліотек України; дидактичний — обґрунтувати концептуальні засади єдиної загальнопрофесійної підготовки фахівців для видавничо-книготорговельної та бібліотечної галузей; джерелознавчий пошук, аналіз бібліотечної документації, друкованих та Інтернет-публікацій з теми дисертації — дослідити еволюцію наукових підходів до створення системи документопостачання бібліотечних фондів.

Теоретичну основу дослідження складають ідеї, теорії, концептуальні положення, викладені у фундаментальних працях з бібліотекознавства (В.О. Ільганаєва, Н.М. Кушнарєнко, Р.С. Мотульський, М.С. Слободяник, А.В. Соколов, Ю.М. Столяров, А.С. Чачко), документології (Н.Б. Зінов'єва, С.Г. Кулєшов, Н.М. Кушнарєнко, Т.В. Майстрович, М.С. Слободяник, Ю.М. Столяров, Г.М. Швецова-Водка); теорії соціальних комунікацій (Г.Ф. Гордукалова, В.О. Ільганаєва, А.В. Соколов, А.Д. Урсул); бібліотечного фондознавства (Ю.В. Григор'єв, Ю.О. Гриханов, М.П. Васильченко, І.В. Ейдемїлер, Н.М. Кушнарєнко, Т.В. Майстрович, В.А. Мїльман, Ю.М. Столяров, В.І. Терьошин); інформатизації бібліотечної сфери (А.І. Земськов, Л.Й. Костенко, М.І. Сенченко, Л.Я. Фїліпова, А.О. Чекмарьов, Я.Л. Шрайберг). Важливим науковим підґрунтям для виявлення особливостей розвитку українського книговидавання та книгорозповсюдження став науковий доробок вітчизняних учених Л.А. Дубровїної, Я.П. Запаска, Я.Д. Ісаєвича, І.Я. Каганова, Т.І. Кївшар, А.І. Козаченка, І.І. Корнєїчика, Ю.І. Меженка, І.І. Огієнка, О.С. Онищенка, М.І. Сенченка. Науковим підґрунтям розробки концептуальних засад удосконалення єдиної загальнопрофесійної підготовки фахівців для видавничо-книготорговельної та бібліотечної галузей стали результати наукових

досліджень Т.О. Дмитренко, В.В. Загуменної, В.О. Ільганаєвої, Н.М. Кушнарєнко, М.І. Сенченка, С.В. Сищенко, М.С. Слободяника, Ю.М. Столярова, Л.Я. Філіпової, А.С. Чачко, В.М. Шейка та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що це перша дисертаційна праця, в якій досліджуються теоретико-методологічні засади оптимізації системи документопостачання фондів бібліотек в умовах ринкової економіки та інформатизації суспільства. Її висновки утворюють цілісну систему ідей і сприяють ефективному вирішенню стратегічно важливої проблеми документопостачання бібліотек України, що має не лише важливе загальнопрофесійне, але й велике соціокультурне значення.

Наукова новизна виявляється в тому, що в дисертації вперше:

- досліджено еволюцію наукових поглядів на проблеми документопостачання бібліотечних фондів, з'ясовано суть проблемної ситуації — відсутність єдиної концептуальної основи оптимізації системи документопостачання;
- уведено до наукового обігу бібліотечного фондознавства нові ідеї і поняття про сутність, особливості, структуру сучасної системи документопостачання бібліотечних фондів, доповнено та оновлено класифікацію її складових, що має концептуальне значення для збагачення теорії та формування узагальнюючого знання про об'єкт дослідження;
- удосконалено термінологічну систему досліджуваної предметної сфери, запропоновано визначення таких ключових понять як «електронне документопостачання бібліотечного фонду», «електронні джерела та способи документопостачання», «електронний обов'язковий примірник документів», «електронний документообмін»; «електронна купівля та передплата», ін.
- виявлено закономірності диверсифікації, спеціалізації та ускладнення джерел і способів поповнення бібліотечних фондів, що суттєво впливають на ефективність функціонування системи документопостачання;
- науково обґрунтовано періодизацію виникнення та розвитку основних складових системи документопостачання бібліотечних фондів;
- узагальнено зарубіжний досвід документопостачання бібліотечних фондів, визначено його кращі здобутки для запровадження в практику документопостачання бібліотек України;
- науково обґрунтовано напрями оптимізації системи документопостачання фондів бібліотек України в умовах демократизації, ринкової економіки та електронного середовища;
- запропоновано концептуальну модель системи документопостачання фондів бібліотек України як базову для побудови оптимальних організаційних моделей документопостачання бібліотек різних типів та видів, що базуються на гармонійному поєднанні державних та недержавних, централізованих та нецентралізованих, електронних та нонелектронних складових, передбачають такі основні рівні функціонування: загальнонаціональний, регіональний, низовий, відомчий, корпоративний.

Подальшої наукової розробки набули концептуальні засади вдосконалення єдиної когнітивної бази загальнопрофесійної підготовки фахівців для видавничо-книготорговельної та бібліотечної галузей.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що створено теоретико-методологічне підґрунтя для практичної реалізації стратегічного завдання — оптимізації системи документопостачання фондів

бібліотек України як найважливішої ознаки та чинника побудови інформаційного суспільства. Наукові висновки та результати дослідження доцільно використати для створення адаптованої до ринкових умов національної мережі книгорозповсюдження, єдиної інформаційної платформи для видавців, книгорозповсюджувачів і бібліотекарів; у практиці роботи бібліотек з оптимізації поповнення бібліотечних фондів друкованими та електронними носіями інформації; при формулюванні визначень лексичних одиниць понятійного апарату бібліотечного фондознавства, перегляді діючих та розробленні нових термінологічних стандартів і словників; удосконаленні змісту підготовки висококваліфікованих кадрів для видавничо-книготорговельної та бібліотечної галузей; у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки книгознавців-менеджерів та бібліотечно-інформаційних фахівців.

Наукові результати дослідження можуть бути використані для вдосконалення змісту та підвищення ефективності дії законів України «Про обов'язковий примірник документів», «Про державну підтримку книговидавничої справи в Україні»; вони впроваджені в практику підготовки бібліотекарів-комплектаторів, книгознавців-менеджерів книговидання та книгорозповсюдження через змістове оновлення навчальних планів підготовки фахівців вищої кваліфікації зі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія», у розробці та реалізації яких у навчальному процесі факультету бібліотекознавства та інформатики Харківської державної академії культури дисертант брав безпосередню участь протягом 2000 – 2004 рр. Основні наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані в дисертації, реалізовані під час керівництва курсовими, дипломними роботами, кандидатськими дисертаційними дослідженнями; в авторських курсах «Документні ресурси в бібліотеках різних типів і видів», «Теорія потоків», «Документні ресурси», «Книготорговельні ресурси Інтернет», «Електронна книжкова торгівля», «Логістика в книжковій справі», а також у процесі формування концепції викладання базових курсів «Документознавство», «Документологія», «Бібліотечні фонди», про що свідчить акт про впровадження.

Особистий внесок здобувача. Дослідження виконано самостійно, найважливіші наукові результати одержані дисертантом особисто. Переважна більшість публікацій автора за темою дисертаційного дослідження – одноосібні. З метою апробації окремих теоретичних і практичних положень дисертаційного дослідження в процесі підготовки кадрів для видавничо-книготорговельної та бібліотечної галузей, у системі підвищення кваліфікації та перепідготовки книгознавців і бібліотечно-інформаційних фахівців підготовлено публікації у співавторстві з Н.М. Кушнарєнко. Доля автора дисертації в сумісних працях складає до 70 % обсягу публікацій, йому належить розроблення концептуальних засад удосконалення єдиної загальнопрофесійної підготовки фахівців для видавничо-книготорговельної та бібліотечної галузей, співавторові — механізм організаційно-методичного впровадження цієї концепції в навчальний процес.

Апробація результатів дисертації. Основні наукові положення, висновки і результати дисертаційного дослідження оприлюднено на науково-практичних конференціях міжнародного, всеукраїнського і регіонального рівнів: міжнародних наукових конференціях — «Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки» (Київ, 1996); «Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек» (Київ, 1997); «Библиотечное дело на пороге XXI века» (Москва, 1998); «Региональные аспекты информационно-культурологической деятельности» (Краснодар-Новоросійськ, 1998); науково-практичній конференції «Библиотека в контексте истории» (Москва, 1999);

міжнародних наукових конференціях: «Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть» (Харків, 1999); «Библиотечное дело — 2000: Проблемы формирования открытого информационного общества» (Москва, 2000); «Человек в информационном пространстве цивилизации: культура, религия, образование» (Краснодар - Новоросійськ, 2000); міжнародній науково-практичній конференції «Інфармаційная рэсурсы бібліятэк і іх кадравая забеспячэнне» (Мінськ, 2000); міжнародній науковій конференції «Бібліотеки та асоціації у світі, що змінюється: нові технології і нові форми співробітництва» (Судак, 2001); міжвідомчій науково-практичній конференції «Бібліотечне краєзнавство як складова частина регіональної культурної політики» (Харків, 2000); міжнародних наукових конференціях: «Библиотечное дело - 2001: Российские библиотеки в мировом информационном и интеллектуальном пространстве» (Москва, 2001); «Духовна культура в інформаційному суспільстві» (Харків, 2002); «Библиотечное дело — 2002. Библиотечное образование и практика: поиски взаимопонимания» (Москва, 2002); «Парадигмы XXI века: информационное общество, информационное мировоззрение, информационная культура» (Краснодар, 2002); «Библиотечное дело — 2003: Гуманитарные и технологические аспекты развития» (Москва, 2003); «Соціокультурні комунікації в інформаційному суспільстві» (Харків, 2003); «Библиотечное дело — 2004: Всеобщая доступность информации» (Москва, 2004); «Книга и мировая цивилизация» (Москва, 2004); «Документознавство. Біблітекознавство. Інформаційна діяльність» (Київ, 2004); «Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта: стан і перспективи» (Харків, 2004); міжнародній науковій конференції «Библиотечное дело – 2005: деятельность библиотек и развитие информационной культуры общества», «Роль книгоиздания в развитии международных научных и культурных контактов» (Москва, 2005) та ін.

Текст дисертації, її основні наукові положення, висновки і рекомендації обговорено на засіданні міжкафедрального науково-методологічного семінару Харківської державної академії культури.

Публікації. Результати дисертації відбиті в 73 публікаціях. Серед них: 1 монографія, 1 навчальний посібник, 13 навчально-методичних матеріалів, 35 статей у наукових журналах і збірниках наукових праць (із них – 25 статей у наукових фахових виданнях України з педагогічних наук); 23 – тези доповідей на міжнародних, всеукраїнських і регіональних наукових конференціях.

Кандидатська дисертація на тему «Місцевий обов'язковий примірник документів: історія й сучасний стан постачання бібліотек» була захищена в 1995 р., її матеріали в тексті докторської дисертації не використовувалися.

Структура дисертації зумовлена метою та завданнями дослідження, логікою викладу його результатів. Робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Текст дисертації проілюстровано 17 рисунками та 2 таблицями. Загальний обсяг дисертації 436 сторінок: основний текст – 363 сторінки, список використаних джерел – 597 найменувань (на 59 сторінках) та 6 додатків (на 14 сторінках).

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми, її зв'язок з науковими програмами і планами, сформульовано мету і завдання дослідження, визначено його об'єкт, предмет, методологію, методи. Розкрито наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, особистий внесок здобувача, наведено відомості про апробацію результатів дисертації та публікації автора.

У першому розділі «Система документопостачання бібліотечних фондів як предмет наукового аналізу», який складається з чотирьох підрозділів, досліджено еволюцію наукової думки з проблем документопостачання бібліотек; визначено теоретико-методологічну базу і методи дослідження; уточнено термінологічну систему предметної сфери; встановлено системні властивості документного потоку як фактора інституалізації каналів документорозповсюдження.

Доведено, що актуальність теоретико-методологічного обґрунтування стратегічних напрямів оптимізації системи документопостачання бібліотек України в умовах ринкової економіки й електронного середовища зумовлена загальносоціальним значенням бібліотечних фондів як найдоступнішого та універсального за змістом джерела інформації, об'єкта постійного суспільного попиту, невід'ємної складової культурного національного надбання. Своєчасність створення цілісної системи ідей, спрямованих на теоретичне узагальнення та вирішення важливої наукової проблеми оптимізації системи документопостачання бібліотечних фондів, підтверджує всебічний аналіз бібліотекознавчої літератури та ресурсів Інтернету, результати якого свідчать про те, що зазначена проблема ще не була предметом комплексного дисертаційного дослідження докторського рівня. З'ясовано, що крім монографії автора дисертації у вітчизняній науці відсутні фундаментальні праці, які містять концептуальне знання закономірностей розвитку складових системи документопостачання бібліотек, пропонують механізми її адаптації до радикальних перетворень інформаційного середовища.

Відтворення еволюції наукових поглядів фахівців на елементи системи поповнення бібліотечних фондів дозволило виокремити три основних етапи розробки проблеми документопостачання: емпіричний (XIII – XVI ст.), у процесі якого практика поступово накопичувала знання, набуті в результаті узагальнення існуючого досвіду роботи бібліотек; етап початкових теоретичних осмислень, що тривав з XVII до другої половини XX ст., у процесі якого фрагментарно розроблялися поодинокі аспекти функціонування окремих складових об'єкта дослідження; теоретичний етап, що розпочався в 50-ті рр. XX ст. дослідженнями сутнісних ознак джерел і способів документопостачання як системи і триває понині.

Виявлено, що на емпіричному етапі в розробку проблем документопостачання суттєвий внесок зробили Рішар де Фурніваль, Річард де Б'єрі, Габріель Ноде, Клод Клемент, ін. На етапі початкових теоретичних осмислень цінні думки щодо вдосконалення поповнення бібліотечних фондів містять фундаментальні бібліотекознавчі праці Г. Лейбніца, М. Деніса, Г. Пеньо, Ж. Брюне та Ж. Намюра, П. Ярковського, П. Отле, М. Шреттінгера, Ф. Берта, А. Грезеля. Плідні ідеї стосовно раціональної організації документопостачання бібліотек Російської імперії подаються в проектах Ф.С. Салтикова, В.В. Кіпріанова, М.І. Новикова. У XIX ст. найвагоміший внесок у розробку теорії документопостачання бібліотечних фондів зробили Ф.Ф. Рейсс, О.М. Оленін, М.А. Корф, В.І. Соболющиков, М.І. Лобачевський. У другій половині XIX – на початку XX ст. теоретичні аспекти функціонування окремих джерел і способів документопостачання бібліотечних фондів розробляли у своїх працях видатні російські й українські бібліотекознавці – М.О. Рубакін, Л.Б. Хавкіна, К.М. Дерунов, Є.М. Мединський, К.І. Рубинський, В.О. Невський та ін.

У 1918–1919 рр. – період розбудови незалежної української держави – за ініціативи кращих представників української інтелігенції вдалося створити державні органи керівництва бібліотечною справою і закласти певні теоретичні, правові й організаційні засади запровадження національної системи документопостачання бібліотек.

Уже на початку 1918 р. було розроблено перший в історії України законопроект про обов'язковий примірник творів друку, висувалася ідея створення центральної книжної експедиції, серед функцій якої: ознайомлення бібліотекарів з видавничим та книготорговельним репертуаром; консультаційна допомога щодо відбору найкращих літературних зразків; організація передплати нових видань; формування спеціальних комплектів для поповнення бібліотечних фондів. Прибічниками цієї ідеї, яку, на жаль, так і не вдалося реалізувати, були О.С. Грушевський, Ю.І. Меженко, С.О. Сірополко, В. Міаковський та ін.

До розробки теоретичних та організаційних основ функціонування окремих джерел документопостачання бібліотек у роки становлення радянської влади причетні В.І. Ленін, Н.К. Крупська, а також такі відомі бібліотекознавці, як Д.А. Балика, Б.О. Борович, І.С. Вугман, М.А. Годкевич, А.І. Козаченко, Ю.І. Меженко, С.П. Постернак, О.О. Покровський, С.О. Сірополко, Н.Я. Фрідьєва, Л.Б. Хавкіна, М.Ф. Яницький, М.І. Ясинський та ін. Визначено, що в цей період безперечний пріоритет у розробці проблем документопостачання бібліотечних фондів належав українським бібліотекознавцям.

Підкреслено, що перший досвід теоретичного осмислення сукупності джерел і способів поповнення бібліотечних фондів як системи належить Ю.В. Григор'єву. З виходом друком у 1956 р. його праці «Система книгозабезпечення радянських бібліотек» розпочався теоретичний етап розробки досліджуваної проблеми, продуктивність якого пов'язана з активізацією спроб системного вивчення джерел документопостачання та взаємозв'язків між ними. З'ясовано, що на цьому етапі окремі аспекти даної проблеми фрагментарно висвітлені в деяких працях бібліотекознавців, бібліографознавців, книгознавців, істориків, педагогів, фахівців у галузі інформатики, соціальних комунікацій, менеджменту. Найбільшу наукову і практичну цінність становлять праці з бібліотечного фондознавства, зокрема Я.І. Ареста, К.Д. Бакуліна, В.І. Василенко, К.Л. Воронько, Т.В. Гуртовенко, А.А. Джиги, В.А. Добрушина, С.М. Дубаускаса, І.В. Ейдемилер, Н.М. Кушнарєнко, Н.З. Стародубової, Ю.М. Столярова, В.М. Суворової, О.І. Талалакіної, В.І. Терьошина, Я.А. Чепуренко та ін. Суттєвим внеском у розвиток концептуальних засад системи документопостачання бібліотечних фондів стали численні фондознавчі праці автора дисертації.

Багатий теоретичний і фактичний матеріал, що дозволив визначити історичні періоди й особливості інституалізації основних складових системи документопостачання бібліотек у контексті еволюції документальних комунікацій суспільства, міститься в працях І.С. Баренбаума, А.М. Ванєєва, Л.І. Володимирова, Б.Ф. Володіна, О.О. Говорова, Г.Ф. Гордукалової, В.О. Ільганаєвої, Т.І. Ківшар, С.Г. Кулешова, Н.М. Кушнарєнко, М.Г. Малихіна, Р.С. Могульського, А.В. Соколова, М.С. Слободяника, М.І. Слуховського, Ю.М. Столярова, А.Д. Урсула, Л.Я. Філіпової, А.С. Чачко, Г.М. Швецової-Водки, В.М. Шейка та ін. Розвиткові концептуальних засад електронного фондознавства сприяли ідеї І. Антоненко, О.В. Баркової, О.Є. Буличової, А.І. Земськова, Г.О. Євстигнєєвої, Л.Й. Костенка, Ю.М. Столярова, Т.В. Майстрович, І.А. Павлуші, А.О. Чекмарьова, Я.Л. Шрайберга та ін. Вивченню зарубіжного досвіду організації документопостачання бібліотечних фондів сприяли публікації Дж. Брейніна, Д. Грінштайна, Е. Еванса, М. Мейсона, Ю. Роузман, Р. Рубіна, М. Скігліано, Х. Фолка, С. Хольмана та ін.

Особливий вплив на вироблення системи наукових поглядів на об'єкт дослідження мали ідеї Ю.М. Столярова — провідного російського документознавця, бібліотекознавця і фондознавця. Теоретичну базу

дисертації склала запропонована вченим класифікація спеціалізованих документальних систем (ДС), поділ їх на генеративні (ті, що створюють і виробляють документи), транзитні (які транспортують та розповсюджують документи) і термінальні (ті, що кумулюють документи та організують їх громадське використання). Творче використання цієї ідеї допомогло встановленню як внутрішніх зв'язків між елементами системи документопостачання, так і зв'язків системи в цілому з зовнішнім середовищем; розгляду системи документопостачання як бібліотечного сегмента метасистеми документовиробництва — документорозповсюдження, що в умовах інформатизації потребує поглибленого фондознавчого осмислення.

Створенню теорії документопостачання сприяло застосування методології системного, інформаційного, соціокультурного підходів у комплексі з діалектично пов'язаними історико-генетичним, класифікаційним, термінологічним, логістичним та іншими методами дослідження, які дозволили запобігти фрагментарності та описовості наукової розробки проблеми документопостачання бібліотечних фондів, виробити концептуальне знання щодо сутності, генетичної спорідненості джерел і способів документопостачання бібліотек, об'єктивної необхідності їх узгодженого системного розвитку через органічне включення електронного компонента, гармонізацію традиційної та електронної складових, розвиток корпоративного рівня взаємодії бібліотек з метою якісного формування бібліотечних фондів, повного й оперативного задоволення інформаційних потреб користувачів. Генетична спорідненість бібліотек з установами документовиробництва — документорозповсюдження зумовлена: а) єдиним системоутворюючим елементом — документом; б) походженням усіх видів документальних установ від бібліотеки, яка на синкретичному етапі розвитку об'єднала їх у єдину соціальну систему з загальним комплексом функцій, що відновлюється на інтегративному етапі на якісно новій технологічній базі їх міжмережевої взаємодії. Методологічна і теоретична база дисертаційного дослідження сприяла виробленню системи поглядів на документопостачання бібліотечних фондів як складний комплекс теоретико-методологічних і прикладних проблем, вирішення котрих дозволяє виокремити дану систему в самостійний об'єкт дослідження, важливу предметну сферу бібліотечного фондознавства.

Визначено, що сукупність джерел і способів документопостачання бібліотечного фонду як система являє собою цілісну єдність закономірно взаємопов'язаних складових. Родоутворюючою функцією системи документопостачання є забезпечення процесу систематичного та першочергового поповнення бібліотечних фондів документами відповідно до завдань бібліотек та інформаційних потреб їх користувачів. Похідними функціями є гармонізація взаємодії бібліотек з суб'єктами документовиробництва — документорозповсюдження; структуризація документного потоку, його систематизація за певними ознаками, селекція з метою виокремлення тих соціально значущих документів, які за своїми параметрами можуть бути розглянуті як фондоутворюючі елементи.

Відносної самостійності системі надає наявність певних ознак та властивостей. Специфічними властивостями системи документопостачання бібліотечних фондів є: відкритість, динамічність; нелінійність; нерівнозначність елементів; стохастичність; керованість. Серед системних ознак: різноманітність джерел, які можна розглядати у відносній ізольованості, поза зв'язками з іншими процесами і явищами; наявність внутрішніх генетичних зв'язків між компонентами системи, що належать підсистемам документовиробництва або документорозповсюдження; взаємодія компонентів, завдяки чому система одержує інтегральний результат, забезпечуючи документопостачання бібліотек усіх типів та видів на всій території країни. Застосування

системно-функціонального підходу для впорядкування складових системи документопостачання бібліотек дозволяє вважати генеративними ДС авторські колективи, наукові, навчальні заклади, видавництва, редакції засобів масової інформації (зокрема й мережеві), типографії, студії звукозапису, фото- та кіностудії, відеопідприємства та ін.; транзитними ДС — передплатні та посередницькі агентства, центри електронної доставки документів, документоторговельні установи, поштові відділення, кур'єрські та транспортно-експедиторські служби, провайдерів комп'ютерних мереж та ін.; термінальними ДС — бібліотеки й органи науково-технічної інформації. Це доводить, що бібліотеки перебувають у прямій залежності від можливостей, масштабів, інтенсивності функціонування генеративних і транзитних документальних підсистем, оскільки поповнюють свої документні фонди переважно з документного потоку (ДП) вітчизняної та зарубіжної видавничої продукції. Між названими видами документальних систем існують прямі та зворотні взаємозв'язки, елементи системи – джерела документопостачання — є і серед генеративних документальних установ (видавництва та видавничі організації, що надсилають обов'язковий примірник документів, дарують та продають свої видання бібліотекам), і серед транзитних (оптові та роздрібні документоторговельні установи, бібліотечні колектори, служби поштового, телекомунікаційного зв'язку та дистанційного доступу), і серед термінальних (обмінні, резервні та депозитарні фонди бібліотек, бази даних органів науково-технічної інформації, персональні бібліотечні колекції). Кожному джерелу відповідає певний спосіб постачання — порядок послідовних дій щодо надходження документів до бібліотечного фонду. Серед безплатних способів основними є отримання документів по безплатному обов'язковому примірнику, дар, документообмін, серед платних – платний обов'язковий примірник, купівля, передплата, копіювання. Доведено, що чим значнішим є обсяг фонду бібліотеки, різноманітнішим його видовий та типологічний склад, тим більшу кількість способів і джерел документопостачання необхідно їй використовувати, тобто тим складніші та чисельніші її взаємозв'язки з генетично спорідненими документальними системами та зовнішнім середовищем.

Групування складових системи документопостачання на основі подібностей чи відмінностей між ними дозволяє суттєво доповнити їх класифікацію. Разом з уточненням таких поширених ознак класифікації джерел постачання, як: організація обслуговування бібліотек (централізовані та нецентралізовані джерела); призначеність для використання бібліотеками (загальні та спеціалізовані); за витратами на придбання видань (платні та безплатні); за відомчою належністю (відомчі та позавідомчі); за асортиментом видавничої продукції (універсальні та спеціальні), є необхідність уведення до наукового обігу нових класифікаційних ознак. Серед них: за формою власності (державні, недержавні); за прибутковістю (комерційні, некомерційні); за асортиментом послуг бібліотекам щодо документопостачання їх фондів (монофункціональні, поліфункціональні); за значущістю щодо повноти постачання бібліотечного фонду (базові, додаткові); за територіальним діапазоном функціонування (місцеві, міжрегіональні, загальнодержавні, зарубіжні, міждержавні); за видовим складом розповсюджуваних документів (монодокументні, полідокументні); за можливістю надання документів через електронне середовище (електронні та нонелектронні джерела постачання). Оновлена класифікація дозволить бібліотекам краще орієнтуватися в існуючому різноманітті установ — джерел документопостачання, точніше оцінювати їх можливості та прогнозувати перспективи встановлення з ними сталих виробничих зв'язків.

Підкреслено, що проблема концептуалізації системного розвитку джерел і способів документопостачання має міждисциплінарний характер, стосується кола інтересів багатьох документально-комунікаційних структур. У даному дослідженні система документопостачання розглядається в першу чергу як бібліотечний сегмент сфери документовиробництва — документорозповсюдження і потребує документологічного та фондознавчого осмислення, оскільки генетично створена для постачання фондів бібліотек — найдоступнішого документально-комунікаційного інституту суспільства. У зв'язку з цим основою концептуального осмислення системи документопостачання є бібліотекознавча парадигма, яка базується на фондоцентричному підході і дозволяє визначити сутність функціональних, технологічних та організаційних трансформацій об'єкта дослідження, зумовлених новими завданнями бібліотеки в умовах інформаційного середовища.

Проаналізовано базову суб'єктну структуру документальної комунікації: автор — видавець — розповсюдjuвач — бібліотекар — користувач; підкреслено, що для оптимізації управління системою документопостачання бібліотечних фондів першочергового значення набуває ефективна й опосередкована Інтернет-технологіями взаємодія бібліотекаря-комплектатора з іншими суб'єктами книжкового ринку — професіоналами, що беруть участь у створенні, виробництві, розповсюдженні та наданні в користування видавничої продукції. Це сприяло з'ясуванню спорідненості бібліотечно-інформаційної та книгознавчої освіти, обґрунтуванню необхідності формування інваріантної та варіативної частин навчальних планів підготовки фахівців даного профілю.

Доведено, що вивчення прямих та зворотних зв'язків як основи саморегулювання системи документопостачання сприяє оптимізації її управління. Виявлено внутрішні та зовнішні фактори впливу на розвиток документних фондів бібліотек. Підкреслено, що серед внутрішніх факторів важливими є не тільки рівень бюджетного та позабюджетного фінансування комплектування, технічна оснащеність бібліотеки, комфортність приміщення, але й її імідж для видавців та книгорозповсюдjuвачів, ініціативність та компетентність керівництва підрозділів, відповідальних за своєчасне та якісне оновлення бібліотечних фондів. З'ясовано, що серед динамічних факторів макросередовища, які суттєво впливають на стан та якість документопостачання бібліотек, найважливішими є економічні, політико-правові, науково-технічні та технологічні, соціокультурні. Пристосовуючись до їх впливу, бібліотека має зважати на обсяг бюджетних асигнувань на функціонування документально-комунікаційної сфери, темпи інфляції, рівень та структуру доходів населення країни, рівень безробіття, податкову політику, ступінь демократизації суспільства та ін. Нестабільність розвитку соціально-політичної сфери потребує від бібліотек України постійного пошуку нових стратегій і тактичних рішень з метою адаптації до очікувань членів суспільства, їх звичок, традицій щодо читання, національної психології, менталітету, своєчасного реагування на вплив чинників зовнішнього середовища.

Обґрунтовано, що формування теоретико-методологічної бази документопостачання бібліотечних фондів в умовах принципових змін бібліотечного середовища потребує оновлення та уніфікації фондознавчої термінології, яка сприяє глибинному осмисленню сучасних напрямів формування бібліотечних фондів, є важливим показником рівня розвитку бібліотечного фондознавства. Результати дослідження еволюції та сучасного стану вітчизняної фахової термінології свідчать про необхідність її впорядкування й узгодження через

стандартизацію та розроблення україномовних термінологічних словників. З метою уникнення існуючих нині розбіжностей запропоновано визначення базових понять досліджуваної предметної сфери фондознавства: «документопостачання бібліотечного фонду», «джерело документопостачання», «спосіб документопостачання», «документообмін», «обов'язковий примірник документа» та ін. З'ясована відсутність єдиного концептуального підходу до електронної складової системи та пов'язаних з нею дефініцій. Запропоновано чітке та науково обгрунтоване визначення таких понять, як «електронне документопостачання», «електронний обов'язковий примірник документа», «електронний документообмін», «електронна купівля та передплата», «електронні способи та джерела постачання», доведено необхідність уведення даних понять до національних стандартів і словників. На відміну від традиційного, електронне документопостачання бібліотечного фонду тлумачиться як забезпечення бібліотечного фонду мережевими документами через систему електронних способів і джерел постачання, що базуються на Інтернет-ресурсах і технологіях. При цьому під електронними джерелами документопостачання бібліотечного фонду слід розуміти ресурси Інтернет, що забезпечують поповнення бібліотечних фондів документами в інтерактивному режимі; під електронними способами документопостачання — послідовність дій щодо поповнення бібліотечного фонду необхідними документами, що здійснюється в інтерактивному режимі через комп'ютерні мережі. Виявлено загальне і специфічне в обсязі та змісті понять «електронне документопостачання» та «документопостачання електронними документами», «електронний документообмін» та «документообмін електронними документами» й т. ін. Складено глосарій термінів досліджуваної предметної сфери, який подано в додатку А до дисертації. Підкреслено необхідність обов'язкового врахування попередніх досягнень фондознавчої думки в процесі термінотворення, а також консолідації зусиль фахівців бібліотечної та суміжних галузей, неодмінного винесення проектів термінологічних стандартів і словників на широке обговорення професійним загалом.

Доведено, що основою інституалізації складових документопостачання бібліотечних фондів є функціонування документного потоку (ДП). Теорію документних потоків збагачено виявленням системних властивостей ДП, до яких належать: нескінченність та нестабільність, цілісність та цілеспрямованість, дискретність та континуальність, відкритість та організованість, гетерогенність та транзитивність. Обгрунтовано, що оскільки ДП не має обмежень щодо змістових і формальних ознак документів, для його структурування та ефективного просування до користувачів функціонують транзитні документальні системи, проходячи через які ДП утворює документні масиви (ДМ). ДМ — це певним чином структуровані сукупності документів, які, на відміну від ДП, обмежені певною сукупністю ознак, краще пристосовані для організації розповсюдження видавничої продукції, сприяють якіснішому відбору необхідних бібліотекам документів, що зумовлює обов'язкову наявність серед джерел документопостачання бібліотечних фондів основних різновидів транзитних документальних систем — книготорговельних установ і передплатних агентств. Важливими є також технологічні параметри документного потоку: обсяг, потужність та інтенсивність руху документів, кількість проміжних пунктів на шляху до користувача. Зважаючи на це, доведено, що найоптимальнішими джерелами документопостачання є централізовані — колектори, закупівельні бібліотечні центри, передплатні агентства, які забезпечують бібліотекам можливість відбору профільних документів з максимально повного асортименту соціально значущих типів видань.

Виявлено основні закономірності функціонування ДП, що зумовлюють постійне ускладнення структури системи документопостачання бібліотек у процесі її еволюції: відповідність обсягу та типо-видового складу ДП інформаційним потребам членів суспільства; ущільнення інформаційної ємності ДП прямопропорційно темпам інтенсифікації інформаційного обміну в соціумі; збереження та спеціалізація різних видів документів у процесі розвитку документальної комунікації. Підсумовано, що знання цих закономірностей є умовою оптимального управління системою документопостачання бібліотек та прогнозування її майбутнього розвитку.

Обґрунтовано, що на закономірності, властивості та технологічні параметри ДП необхідно зважати в процесі оптимізації системи документопостачання бібліотек, побудови механізму її адаптації до нових факторів інформаційного середовища. Модернізуючи сучасну систему документопостачання бібліотечного фонду, слід зважати на специфічні особливості потоку мережевих документів, суттєве скорочення їх життєвого циклу, стирання меж між виробником і споживачем документованої інформації як наслідок мережевої конвергенції генеративних, транзитних і термінальних документальних систем, динамізм та глобальні масштаби розповсюдження при мінімальній кількості посередників, мультимедійність та інтерактивність доступу. Співіснування в документному потоці дискретних і мережевих документів зумовлює розширення системи способів і джерел постачання бібліотечних фондів, формування їх електронних аналогів, що потребує нових стратегій гармонізації нонелектронної та електронної складової генеративних і термінальних документальних систем.

У другому розділі «**Закономірності розвитку системи документопостачання фондів у світовій бібліотечній практиці**», який складається з двох підрозділів, визначено особливості виникнення та періодизацію розвитку складових системи документопостачання зарубіжних бібліотек; простежено дію закономірностей: диверсифікації джерел документопостачання бібліотек у наслідок появи нових технологій документаризації інформації; зберігання та спеціалізації основних способів поповнення бібліотечних фондів у процесі еволюції документальної комунікації; ускладнення системи документопостачання бібліотек пропорційно розширенню їх функцій, завдань і масштабів діяльності по задоволенню інформаційних потреб користувачів.

З урахуванням результатів дослідження процесів зародження та інституалізації елементів системи документопостачання бібліотек виявлено основні фактори, що зумовлюють високий рівень розвитку складових документальної комунікації будь-якого суспільства. Серед них: поширення грамотності та писемності серед значної частини його членів, ускладнення їх інформаційних потреб; суттєві технологічні досягнення у сфері документаризації інформації; зростання обсягів та різноманіття жанрово-видової структури документного потоку, формування в ньому підсистеми документів, що виконують функцію актуальної, а не ретроспективної пам'яті, необхідність створення умов для їх кумуляції в приватних та громадських бібліотеках. Визначено, що синкретичність способів і джерел поповнення стародавніх документально-комунікаційних інститутів зумовлена такими основними чинниками: єдністю технологій документування інформації різного функціонального призначення; низьким рівнем технічного оснащення процесів життєвого циклу документа; порівняно невеликими темпами зростання документного потоку та слабкою диференціацією його структури. В умовах синкретичності документально-комунікаційних систем закономірною є нерозвиненість способів і джерел

документопостачання бібліотек, більшість з яких належить до транзитних документальних установ, що спеціалізуються на транспортуванні та розповсюдженні документів, однак ще не інституалізувалися в самостійну підсистему документальних комунікацій суспільства.

Доведено, що для періоду синкретичності джерел і способів документопостачання (III тис. до н.е. – перша половина XV ст. н.е.) характерні низькі темпи інформаційного обміну і як результат – незначні обсяг і видова різноманітність документного потоку, відсутність функціональних розмежувань між бібліотеками, архівами, скрипторіями, що створювалися у великих документосховищах того часу. На цьому етапі превалювали автогенерація та автокомплектування бібліотечних фондів, коли необхідні документи вироблялися в скрипторіях при бібліотеках, ними ж зберігалися та надавалися в користування. Джерелами дарів та документообміну як найважливіших способів поповнення фондів були особисті бібліотеки правителів та інших заможних осіб. На основі вивчення особливостей технологій документопостачання бібліотек у країнах стародавнього світу — Ассирії, Шумері, Вавилоні, Єгипті — виявлено наявність у той час зародків усіх основних способів поповнення бібліотечних фондів, зокрема купівлі й міжнародного документообміну. Обґрунтовано превалювання в практиці роботи бібліотек безплатних способів документопостачання — копіювання, дару, реkvізування, перерозподілу.

З'ясовано, що початкова стадія інституалізації установ документотворення, документорозповсюдження та документовикористання в самостійні комунікаційні підсистеми пов'язана з культурними та технологічними досягненнями Стародавньої Греції та Риму. Зародження наукових знань, поширення грамотності, ускладнення інформаційних потреб членів суспільства, відкриття численних академічних та інших типів бібліотек сприяли інтенсифікації інформаційного обміну, зростанню потреби в оперативному тиражуванні соціально значущих видань задля їх швидкого розповсюдження серед користувачів, виникненню прообразів періодичних видань. Це стимулювало відокремлення від бібліотек самостійних майстерень з виробництва та переписування книг; перетворення великих скрипторіїв у потужні античні видавництва; відкриття книжкових крамниць і поштових служб. Книжкова культура Візантії (V-XV ст.) наслідувала та зберегла кращі здобутки Римської імперії. Розширюються способи документопостачання публічних і монастирських бібліотек Візантії: замовлення рукописів у авторів та в скрипторіях, копіювання, дарунки, данини, заповіти, купівля, обмін. Як джерела постачання використовувалися державні та приватні майстерні з виробництва книг, книжкові крамниці, фонди приватних і громадських бібліотек.

У більшості держав Західної Європи протягом кількох століть раннього Середньовіччя найпоширенішими були монастирські бібліотеки, основним джерелом поповнення яких були скрипторії, що функціонували при них. У XI – XIII ст., крім соборів, церков, монастирських шкіл, бібліотеки почали відкривати при перших світських школах та університетах, створених протягом XIV ст. майже в усіх великих європейських містах. Діяльність університетських бібліотек сприяла зростанню попиту на книгу, стимулювала розвиток книговиробництва та книжкової торгівлі. Поступово сформувався принципово новий тип бібліотеки, головними функціями якої стали освітні та науково-допоміжні. Основними джерелами поповнення фондів університетських бібліотек були скрипторії, що функціонували при них, а також дарунки з власних колекцій професорів університетів, книжкові пожертвування державних діячів і заможних осіб. Зародження буржуазних відносин у країнах Західної Європи стимулювало розвиток промисловості та торгівлі, потребу в наукових

знаннях, остаточне відокремлення світської освіти від церковної. Монастирські бібліотеки поступово втрачають свої домінуючі позиції і поступаються бібліотекам нових типів – шкільним, публічним, університетським, національним. Поліфункціональність бібліотек цих типів об'єктивно потребувала суттєвого ускладнення системи джерел і способів їх документопостачання.

Доведено, що поширення книгодрукування, зростання обсягу та типо-видового розмаїття документного потоку сприяли диверсифікації каналів документорозповсюдження, джерел і способів документопостачання бібліотек, зумовили початок періоду їх диференціації (друга половина XV - XIX ст.). XVI ст. позначилося в історії світової бібліотечної практики виникненням загальнодержавного, місцевого та відомчого обов'язкових примірників творів друку як найраціональнішої форми гарантованого поповнення бібліотечних фондів зразками вітчизняної видавничої продукції. З появою в документному потоці в XVII ст. періодичних видань найраціональнішим способом їх придбання бібліотеками стає передплата. У цей час книговидавництво поступово відокремлюється від книговиробництва, ремісничі книжкові майстерні перетворюються в ранньокапіталістичну мануфактуру, формується ринок книжкової продукції, виникають оптові форми її розповсюдження, створюються сприятливі умови для розвитку міжнародної книготоргівлі. На початку XVIII ст. більшість європейських бібліотек припинили виконувати функції скрипторію. Основними джерелами їх поповнення стають типографії й установи оптової та роздрібно-книжкової торгівлі. У світовій бібліотечній практиці формуються організаційні основи міжнародного документообміну, розробляються єдині вимоги, встановлюються принципи та еквіваленти обміну. Виникає новий тип бібліотеки — національна, меморіальна функція якої зумовлює використання нею максимальної кількості джерел і способів поповнення фондів, законодавчого запровадження специфічної форми документопостачання — загальнодержавного безплатного обов'язкового примірника документів.

З'ясовано, що найхарактернішою ознакою розвитку бібліотечної справи XIX ст. стало створення в багатьох розвинутих країнах світу мережі безплатних публічних бібліотек. Необхідність організації систематичного їх поповнення призвела до створення централізованих джерел документопостачання численних та однотипних за складом фонду бібліотек, націлених на задоволення загальноосвітніх потреб широких кіл користувачів. Промислова революція та зростання індустріальної потужності країн Заходу в другій половині XIX ст. зумовили ускладнення інфраструктури систем документовиробництва і документорозповсюдження. Виникнення таких новітніх носіїв інформації як перфо-, фото- та мікрокарта, телефоно- радіо- та фонограма, кінофільм, вирішення проблем електропередач на великі відстані, поширення радіо- та телефонного зв'язку створили передумови для поступової інституалізації в наступному столітті нових джерел документопостачання бібліотечних фондів: кіно-, фото-, фоно-, телестудій, фабрик грамзапису тощо. Таким чином, наприкінці XIX ст. у світовій бібліотечній практиці існували всі основні способи, форми та джерела документопостачання бібліотек. Їх виникнення було об'єктивно зумовлене зростанням суспільної потреби в широкому розповсюдженні, кумуляції, зберіганні та організації громадського використання через бібліотеки різних типів численних тиражованих видань.

Визначено, що на початку періоду інтеграції складових системи документопостачання бібліотечних фондів (з першої половини XX ст. — до наших днів) найхарактернішими змінами її структури є: профілізація обов'язкового примірника документів, виникнення спеціалізованих державних і комерційних джерел

постачання бібліотек зарубіжною літературою, централізованих закупівельних центрів для комплектування публічних бібліотек, формування принципово нового джерела постачання наукових універсальних і спеціальних бібліотек — служб науково-технічної інформації, депозитаріїв спецвидів технічної літератури та неопублікованих документів. З другої половини ХХ ст. на розвиток системи документопостачання бібліотек впливає впровадження в організацію комплектування фондів комп'ютерних і телекомунікаційних технологій, формування єдиної інформаційної і комп'ютерно-технологічної взаємодії видавничих, книготорговельних і бібліотечних установ, поширення мережових документів як об'єкта обов'язкового депонування, територіальна та відомча координація комплектування та кооперація з взаємовикористання єдиного розподіленого бібліотечного документного ресурсу. Збагачується міжнародна практика правового забезпечення постачання фондів національних бібліотек дискретними та мережевими електронними документами. З 1990-х рр. ресурси Інтернету стають невід'ємною складовою електронного сегмента джерел і способів документопостачання, бібліотеки починають використовувати переваги електронної книжкової торгівлі та електронного документообміну.

На основі порівняльного аналізу досвіду документопостачання бібліотек зарубіжних країн безплатним обов'язковим примірником документів підсумовано, що майже 80% європейських країн уже оновили законодавство про обов'язковий примірник, включивши до об'єктів депонування електронні документи онлайнного й офлайнного доступу. Але у зв'язку з цим нагальною є проблема визначення меж та еквівалента отримання Інтернет-документа, охорони авторських прав, архівування та зберігання веб-сторінок, які часто оновлюються та ін. Більшість національних бібліотек — отримувачів електронного обов'язкового примірника — намагаються створити та очолити спеціальні інфраструктури управління національними колекціями електронних публікацій. Виявлено, що в зарубіжній бібліотечній практиці найефективнішим організаційним підходом до управління національним фондом мережових документів є розподіл відповідальності між виробниками електронних видань, бібліотеками-депозитаріями та компаніями-вендорами, які беруть на себе обов'язки по архівуванню та збереженню вітчизняних Інтернет-документів.

Підкреслено, що високий рівень інформаційного сервісу та новітні технології електронної доставки документів дозволяють зарубіжним науковим бібліотекам скорочувати витрати на комплектування, відмовляючись від передплати на маловикористовувані та дорогі періодичні видання, замовляти окремі статті з них «за вимогою» того чи іншого користувача, що значно дешевше, ніж придбання друкованої версії або ліцензії на дистанційний доступ. Але, з іншого боку, зарубіжних фахівців турбує те, що поступова відмова бібліотек від придбання та зберігання документів у майбутньому загрожує втратою унікальності їх фондосховищ та значущості документних ресурсів для наукового співтовариства, позбавить їх можливості виконувати свої сутнісні — меморіальну та комунікативну функції, послабить їх роль у суспільстві. Тому альтернатива «доступ або володіння» вирішується ними на користь останнього. Основним джерелом документопостачання фондів зарубіжних бібліотек залишаються закупівельні бібліотечні центри, які здійснюють кваліфікований відбір та професійну експертизу нових друкованих, аудіовізуальних та електронних видань, забезпечують їх технічну та наукову обробку, оперативну доставку замовникам.

У третьому розділі «**Особливості функціонування системи документопостачання фондів бібліотек України**», який складається з трьох підрозділів, охарактеризовано специфіку зародження та формування

складових системи документопостачання фондів вітчизняних бібліотек, з'ясовано фактори диференціації джерел і способів їх поповнення, досліджено тенденції структурних змін сучасної системи документопостачання бібліотек України під впливом ринкової економіки, демократизації та інформатизації суспільства.

Обґрунтовано, що формування системи документопостачання бібліотек України зазнало впливу загальних закономірностей функціонування документальної комунікації, але мало й національні особливості, зумовлені об'єктивними суспільно-історичними та культурними умовами, в яких відбувалося становлення української нації та державності. Найзначніший вплив на розвиток слов'янської книжкової культури мали досягнення Візантії, бібліотеки та скрипторії якої впродовж тривалого часу були основним джерелом документопостачання монастирських та приватних книгозбірень Київської Русі. Протягом X-XV ст. у всіх регіонах України документовиробництво та документовикористання здійснювалося переважно в монастирях та княжих маєтках – єдиних культурно-освітніх осередках того часу, що одночасно володіли скрипторіями та бібліотеками. Це зумовило превалювання автогенерації й автокомплектування бібліотечних фондів, зародковий стан книжкової торгівлі. Найрозповсюдженішими способами поповнення бібліотек були копіювання книг, привезених із-за кордону, дар, залоговий та тимчасовий еквівалентний книгообмін. Подальше ускладнення системи джерел документопостачання бібліотечних фондів відбулося з винаходом та поширенням книгодрукування.

Визначено, що особливості розвитку системи документопостачання бібліотек України в XV – XVII ст. зумовлені суттєвими змінами суспільно-політичного та культурного устрою на українських землях. Необхідність захисту власної релігійно-культурної самобутності, протистояння православних українців польському католицизму стимулювали розвиток національного книговиробництва, сприяли заснуванню українськими магнатами православних освітніх закладів, друкарень, бібліотек. Найважливішим фактором активізації розвитку складових книжкової комунікації в цей період була діяльність монастирських братств, які засновували православні школи та друкарні, забезпечували книгами церковні, освітні та приватні бібліотеки. На початку XVII ст. православні братства функціонували по всій території України, об'єднуючи вчених, письменників, редакторів, граверів, коректорів, переписувачів, перекладачів, діяльність яких сприяла видовій та змістовній диференціації документного потоку, ускладненню каналів і способів його розповсюдження. У XVIII ст. під впливом складного комплексу політичних, економічних та культурних факторів розпочався новий період розвитку системи документопостачання бібліотек України, що характеризується поступовою втратою нею елементів самобутнього культурного розвитку, посиленням впливів колоніальної політики пануючих імперських режимів. У книжковому репертуарі та складі документних фондів бібліотек суттєво змінилося співвідношення й значення рукописної та друкованої, національної та іноземної книг, духовної спадщини минулого та поточної видавничої продукції. Автокомплектування бібліотечних фондів поступилося зовнішнім джерелам документопостачання: друкарням, книжковим крамницям, приватним книгосховищам.

Радикальні економічні та політичні перетворення першої чверті XVIII ст. сприяли активізації функціонування документальної комунікації, стрімкому розширенню діапазону інформаційних потреб членів суспільства. З переходом керівництва книжковою галуззю від церковної до світської влади різко зросли темпи та обсяги книгодрукування, прискорюється диференціація генеративних і транзитних документальних систем, яка виявилася в організації при друкарнях книжкових крамниць та поступовій їх інституалізації в самостійні

установи, що пропонували різноманітні способи документорозповсюдження: купівлю, передплату, копіювання, обмін, залоговий абонемент та ін. Використання бібліотеками всього різноманіття способів і джерел документопостачання було викликано посиленням суспільної потреби в широкому розповсюдженні, кумуляції, зберіганні та організації використання через бібліотеки різних типів тиражованих видань для численних користувачів. Формування в Україні протягом XIX ст. капіталістичних відносин, поступове прискорення темпів економічного та культурного розвитку призвели до зростання суспільної потреби в значному підвищенні освітнього рівня населення, що сприяло створенню великих видавничих та книготорговельних фірм, збільшенню кількості загальнодоступних бібліотек, зародженню централізованих джерел їх документопостачання. З іншого боку, характерною особливістю цього періоду розвитку публічних бібліотек України було посилення цензурного нагляду за їх діяльністю, що суттєво обмежувало коло джерел їх документопостачання.

З'ясовано, що наприкінці XIX — початку XX ст. у зв'язку з поглибленням видової і галузевої спеціалізації видавничих та книготорговельних фірм суттєво ускладнюється система джерел документопостачання бібліотечних фондів: засновуються спеціалізовані книжкові крамниці, передплатні агентства, оптові кооперативні склади книжкової продукції. Великі наукові та громадські бібліотеки України накопичують досвід щодо поповнення своїх фондів місцевим або відомчим обов'язковим примірником творів друку, участі у вітчизняному та міжнародному документообміні, передплаті серіальних, зокрема й зарубіжних видань. Значну освітню діяльність на території України проводили культурно-просвітницькі товариства. Вони влаштовували спеціальні друкарні та крамниці україномовної книги, що ставали джерелами поповнення народних бібліотек і читалень, які відкривалися товариствами як у містах, так і в селах. Характерною особливістю даного періоду є активний розвиток монодокументних джерел постачання фондів, яким доводиться вирішувати однотипні завдання в сфері організації постачання бібліотекам тих чи інших видів документів.

Визначено, що особливості розвитку системи документопостачання бібліотек України у XX ст. зумовлені докорінними перетвореннями всіх сфер суспільно-політичного, економічного та культурного устрою на етнічних українських землях, які стали результатом революційних подій 1917 р. У 1917-1918 рр. в Україні відбулася перша спроба розбудови національної системи планомірного та гарантованого документопостачання, організованої на демократичних засадах бібліотечної мережі, законодавчого запровадження оптимальної за кількістю та видовим розмаїттям системи обов'язкового примірника творів друку, створення єдиного закупівельного бібліотечного центру, налагодження науковими бібліотеками міжнародного документообміну та ін. За короткий період розбудови незалежної української держави вдалося розробити певні теоретичні, правові й організаційні засади національної системи документопостачання бібліотек. Але на початку 1920-х рр., з остаточним установленням на території України радянської влади, розвиток цієї системи втратив національну самобутність і на початок 1930-х рр. був повністю підпорядкований бібліотечній політиці СРСР. Формування радянської системи документопостачання бібліотечних фондів розпочалося з ліквідації всіх недержавних форм власності в книговидавничій, книготорговельній і бібліотечній галузях, з тотальної ідеологізації та централізації, закріплення за державою монополічних прав регулювання книговидання, книгорозповсюдження, вибору джерел поповнення бібліотечних фондів. Незважаючи на ідеологічне підґрунтя, ця система, основана на співіснуванні

різноманітних джерел комплектування, серед яких провідна роль належала централізованим установам книгорозповсюдження, виявилася достатньо ефективною в організації планомірного, систематичного, першочергового постачання бібліотек усіх типів і видів новою вітчизняною друкованою продукцією.

Доведено, що найважливішими здобутками радянського періоду розвитку системи документопостачання бібліотечних фондів є: заснування мережі спеціалізованих книготорговельних установ — бібліотечних колекторів, що забезпечували оперативне зібрання та виконання попередніх замовлень бібліотек на нові видання; створення розгалуженої системи обов'язкового примірника творів друку, що поєднувала такі його види: загальносоюзний, республіканський і місцевий, платний і безплатний, універсальний і профільний, відомчий і позавідомчий; запровадження на державному рівні надійних організаційних засад функціонування вітчизняного та міжнародного документообміну, спеціалізованих джерел постачання бібліотек зарубіжними виданнями, координації передплати зарубіжної наукової літератури; реалізація ідеї цільового книговидання для бібліотек у вигляді загальносоюзної та республіканської «Бібліотечної серії». Ці здобутки мають значний організаційний потенціал щодо підвищення ефективності та якості документопостачання бібліотек, тому повинні бути адаптовані до сучасних реалій розвитку національної системи книговидання та книгорозповсюдження в Україні. З іншого боку, негативні наслідки методів жорсткого адміністрування в управлінні бібліотечною галуззю, які повністю нівелювали місцеву ініціативу, вкрай обмежували можливості вибору бібліотеками джерел поповнення їх фондів, перш за все з цензурних міркувань, призвели до суттєвого зниження якості комплектування бібліотечних фондів, зменшення наприкінці 1980-х рр. темпів зростання їх загального обсягу.

Подолання екстенсивного характеру розвитку книговидавничої та книготорговельної галузей, які в період соціалізму розвивалися всупереч об'єктивним економічним законам, стало можливим за умов демократизації методів управління, запровадження ринкових механізмів господарювання у сфері книговидання та книгорозповсюдження. Але надто стрімкий перехід видавництва від системи централізованого державного планування випуску друкованої продукції до повного госпрозрахунку та самофінансування, миттєве роздержавлення книготорговельної мережі призвели до руйнації її оптового ланцюга, значного підвищення цін на видавничу продукцію, серйозних деформацій типологічної та галузевої структури документного потоку, катастрофічного скорочення випуску видань суспільно значущої тематики. Крім економічних на початку 1990-х рр. посилювався вплив політичних факторів, що сприяли остаточній руйнації радянської централізованої системи документопостачання бібліотечних фондів, зміцненню тенденцій її децентралізованого розвитку.

Виявлено, що протягом 1990-х рр. криза щодо систематичного документопостачання фондів бібліотек України поглиблювалася. Було знищено організаційні засади функціонування централізованих джерел комплектування — обласних бібліотечних колекторів, унаслідок чого вони фактично припинили своє існування; вкрай нестабільно надходив до бібліотек обов'язковий примірник документів, законодавче оформлення якого тривало більше восьми років; майже припинилося комплектування бібліотек зарубіжними науковими виданнями, значних перешкод у зв'язку з необхідністю подолання бібліотеками митних бар'єрів зазнав міжнародний документообмін; фактично не фінансувалася урядом державна програма видання української бібліотечної серії. Позитивними надбаннями 1990-х рр. щодо відновлення складових системи

документопостачання стали: виникнення та розвиток принципово нових джерел поповнення бібліотек — приватних бібліотечних колекторів, передплатних агентств, мережі дилерів і дистриб'юторів видавництв та оптових книготорговельних підприємств, які в умовах жорсткої конкуренції пропонують бібліотекам широкий спектр різноманітних знижок та сервісних послуг; розвиток благодійної діяльності зарубіжних донорів — бібліотек, громадських організацій та різноманітних фондів щодо постачання українським бібліотекам великих партій наукової літератури; формування в українському сегменті Інтернет електронних каналів документорозповсюдження — веб-сайтів книжкових магазинів, видавництв, бібліотечних колекторів, передплатних агентств, що мають певні переваги перед традиційними суб'єктами книжкового ринку. Відбувається поступовий перехід від монодокументних до полідокументних джерел документопостачання, між якими зміцнюються внутрішньосистемні інтеграційні зв'язки.

Підсумовано, що найважливішим чинником, який наприкінці ХХ ст. на новому якісному рівні зміцнив превалювання інтегративних тенденцій розвитку системи документопостачання бібліотечних фондів, стала інформатизація. Стрімке вдосконалення комп'ютерних технологій, поширення електронних комунікацій і мережевих документів, автоматизація видавничих процесів, активне генерування повнотекстових баз даних в онлайн-овому середовищі створили об'єктивні передумови для зближення генетично споріднених документально-комунікаційних систем, посилення їх технологічної та функціональної взаємозалежності. Це актуалізує визначення напрямів оптимізації системи документопостачання бібліотек в умовах електронного середовища.

У четвертому розділі «**Стратегічні напрями оптимізації системи документопостачання фондів бібліотек України**», який складається з п'яти підрозділів, обґрунтовано необхідність удосконалення нормативно-правового й організаційного забезпечення першочергового поповнення бібліотечних фондів в умовах ринкової економіки та формування національної електронної бібліотеки, доведено ефективність логістичного інструментарію оптимізації функціонування каналів документорозповсюдження; запропоновано концептуальну модель системи документопостачання бібліотек України; розроблено теоретико-методичні засади вдосконалення єдиної загальнопрофесійної підготовки фахівців для видавничо-книготорговельної та бібліотечної галузей.

З'ясовано, що з переходом до ринкової економіки переважна більшість видавничих та книготорговельних установ — потенційних джерел документопостачання бібліотек — перейшла до приватної форми власності. Сучасний рівень фінансування бібліотек з державного та місцевих бюджетів не дозволяє їм повною мірою використовувати послуги комерційних джерел документопостачання, підвищувати якісний склад бібліотечних фондів через поповнення їх новими соціально значущими виданнями. Законодавчо декларована самостійність вибору бібліотеками джерел документопостачання їх фондів обмежується також у зв'язку із запровадженням тендерної системи на придбання літератури за бюджетні кошти. Визначено, що найважливішими умовами оптимізації системи документопостачання бібліотек України є систематичне та повноцінне їх фінансування, захищене окремими статтями в державному та місцевих бюджетах, цілеспрямована комп'ютеризація та інтернетизація бібліотек, а також створення в країні централізованого джерела їх постачання — спеціалізованої книготорговельної установи на зразок зарубіжних закупівельних бібліотечних центрів, що гарантують

виконання попередніх замовлень бібліотек, опрацюють та науково опрацьовують нові надходження, пропонують на пільгових умовах великий перелік інших високопрофесійних послуг, що в ринкових умовах є вельми ефективним.

Доведено, що якість документопостачання бібліотечних фондів країни перебуває в прямій залежності від стану вітчизняного книговидання та книгорозповсюдження. Першочерговими напрямками вдосконалення нормативно-правової бази у сфері державної підтримки в Україні книговидання та книгорозповсюдження є прийняття пакета підзаконних актів та інструктивних документів, спрямованих на: запровадження ефективної системи пільг та інвестицій щодо реалізації видавничими структурами програм видання соціально значущих типів літератури, зокрема в межах української бібліотечної серії; скасування законодавчо закріпленої необхідності проведення бібліотеками тендерних процедур для придбання видавничої продукції; відродження розгалуженої мережі книгорозповсюдження на периферії; стимулювання книговидавців та книгорозповсюджувачів на співпрацю з бібліотеками як соціально важливим сегментом книжкового ринку, перш за все на основі створення для спільного ведення та користування корпоративних автоматизованих мереж та інформаційної бази даних «Books in print». Підкреслено, що вдосконалення нормативно-правової бази, яка регламентує функціонування в Україні системи обов'язкового примірника документів (ОПД), потребує таких невідкладних заходів: суттєвого зменшення кількості відчужуваних у виробників ОПД через вилучення з переліку їх одержувачів органів державної влади та управління, а також жорсткішої профілізації комплектів безплатного ОП, перш за все мережевих видань, чіткішого визначення установ-одержувачів цього виду ОП, створення умов для функціонування платного ОПД; розроблення механізму зацікавленості видавців у наданні бібліотекам ОПД, оснований на системі пільг щодо його пересилання і компенсаційних заходів разом з ефективно налагодженим контролем та економічними санкціями в разі порушення закону.

Обґрунтовано, що в умовах формування єдиного розподіленого фонду національної електронної бібліотеки головними джерелами його документопостачання стають провідні бібліотечно-інформаційні установи країни. Запропоновано організаційну модель розподілу відповідальності щодо формування в бібліотеках України підфондів соціально значущих типів вітчизняних і зарубіжних веб-видань, необхідних для задоволення інформаційних потреб користувачів. Доведено, що обов'язки по наповненню фонду мережевих документів слід розподілити між головною установою — Національною бібліотекою України ім. В.І. Вернадського та її партнерами — центральними галузевими й обласними науковими бібліотеками, які мають нести відповідальність за створення локальних частин розподіленого фонду, виконання обов'язків щодо збереження Інтернет-документів та забезпечення доступу до них користувачів.

З'ясовано, що більшості публічних бібліотек, які мають обмежені фінансові, кадрові та технологічні можливості щодо обслуговування користувачів ресурсами Інтернет, на першому етапі достатньо створити віртуальні бібліотеки веб-видань, які не передбачають реального володіння їх матеріальними носіями, а є зібраннями посилань на них — «закладок», що надають користувачеві вільний доступ до безплатних мережевих видань, розміщених на різноманітних веб-серверах. У перспективі центральним публічним бібліотекам необхідно формувати електронні підфонди веб-видань українського сегмента Інтернет, кумулюючи на власному

сервері переважно ті онлайнві видання, що не існують у друкованій версії та користуються підвищеним попитом.

На рівні обласних наукових бібліотек доцільне об'єднання їх зусиль засобами корпоративних мереж з метою створення розподіленого депозитарію наукових веб-видань, документів місцевого значення та краєзнавчого змісту. Реалізація такої корпоративної моделі передбачає кумулювання та зберігання на сервері обласної бібліотеки веб-видань офіційних сайтів місцевих органів влади та управління, провідних підприємств та установ, місцевої періодики, яка не має друкованих версій. Формування та технологічна підтримка використання електронних ресурсів місцевих веб-видань створюють основу національного розподіленого фонду електронних документів, що є одним з найважливіших завдань Національної програми інформатизації України.

Галузеві наукові та бібліотеки з національним статусом повинні відповідати не тільки за кумулювання та збереження електронних дискретних, але й мережевих видань. Важливими способами поповнення електронних бібліотечних ресурсів мають стати надходження по обов'язковому примірнику електронного документа, архівування загальнодоступних наукових і соціально значущих веб-ресурсів, переведення в цифрову форму найважливіших паперових підфондів академічних бібліотек, купівля та обмін тих мережевих наукових видань, доступ до яких є обмеженим. Не менш важливим є забезпечення користувачам доступу до світових веб-ресурсів, перш за все до тих баз даних наукових документів, які існують виключно в онлайнвій версії. Реалізація цього масштабного завдання потребує від бібліотек фільтрування великих обсягів Інтернет-ресурсів, аналітико-синтетичної обробки веб-видань з метою визначення їх релевантності для певних груп фахівців, вирішення доцільності придбання, архівації та організації довготривалого зберігання, захисту від пошкоджень, переходу на нові технологічні платформи у зв'язку з удосконаленням програмних продуктів, ін.

Доведено, що найважливішим напрямом оптимізації системи документопостачання бібліотечних фондів у ринкових умовах є застосування логістики, яка має могутній резерв концептуального обґрунтування й практичної гармонізації взаємодії та взаємовпливу підсистем документовиробництва, документорозповсюдження та документовикористання. Основними напрямками застосування логістичного інструментарію щодо оптимізації документопостачання бібліотечних фондів є: визначення бібліотекою критеріїв відбору партнерів-джерел документопостачання та запровадження аутсортинга як методу вдосконалення управління ресурсами суб'єктів книжкового ринку; створення спеціалізованого інформаційного порталу на допомогу комплектуванню бібліотек як форми інтегрування та структурування в комфортному для пошуку вигляді різнорідних тематичних Інтернет-ресурсів. Логістичний інструментарій сприяє досягненню таких важливих параметрів ринкових послуг як надійність, швидкість і частота поставок, широта асортименту, високий рівень інформаційного обслуговування та сервісу. Саме за цими критеріями бібліотека має обирати собі постачальників друкованої продукції. Підкреслено, що у книжковій галузі потрібний баланс інтересів, оскільки накопичення проблем в одній сфері діяльності неминуче відбиватиметься на загальному стані галузі та на кожній із її складових. Основними напрямками логістичної оптимізації в макрологістичних системах є: постійний пошук компромісів між учасниками логістичного ланцюга щодо витрат і результатів руху економічних потоків; інтеграція зусиль його учасників для найкращого задоволення вимог кінцевих користувачів; кооперація ресурсів суб'єктів книжкового ринку для найефективнішого їх використання.

Обґрунтовано необхідність створення спеціалізованого інформаційного порталу на допомогу комплектуванню фондів бібліотек. Цей портал як інтерактивна гіпертекстова інформаційна система, що поєднує профільні бази даних, аналітичну та довідкову інформацію, має стати могутнім засобом підтримки управлінських рішень бібліотеки стосовно вибору оптимальних джерел і способів її документопостачання. Запропоновано принципи побудови та древо структури спеціалізованого порталу як форми скоординованого функціонування інтегрованих і структурованих, територіально близьких і віддалених інформаційних ресурсів, що забезпечують найбільшу міру їх доступності для оптимального й ефективного вирішення професійних завдань. Функціонування такого порталу з послугами постійно діючого форуму надасть можливість у режимі реального часу обговорювати актуальні нормативно-правові (захист авторських прав, поставка обов'язкового примірника, ліцензійні угоди) та організаційно-технологічні (стандарти та формати надання інформації, створення бібліотечних консорціумів, асоціацій та ін.) аспекти взаємодії суб'єктів видавничого ринку, сприяючи створенню уніфікованої й ефективно діючої інформаційно-комунікаційної інфраструктури.

Одним із основних наукових результатів дисертаційного дослідження є розроблення вітчизняної концептуальної моделі системи документопостачання, що має стратегічне значення для якісного та своєчасного поповнення бібліотечних фондів. Реалізація моделі на практиці дозволить бібліотекам запобігти значним витратам часу, фінансовим і людським ресурсам. Концепція формування складових системи документопостачання фондів бібліотек України базується на принципах першочергового, якісного і систематичного поповнення фондів бібліотек усіма необхідними типами та видами соціально значущих вітчизняних і зарубіжних видань. Модель системи документопостачання — це сукупність взаємопов'язаних організаційних форм, способів і джерел поповнення бібліотечних фондів. За їх функціональним призначенням в системі вони поділені на базові та додаткові. Структура системи побудована на оптимальному поєднанні державних і недержавних, централізованих і нецентралізованих, електронних і нонелектронних джерел документопостачання.

Обґрунтовано, що базовими елементами системи є державні централізовані форми та джерела документопостачання, здатні гарантувати повноту та надійність поповнення бібліотек новими соціально значущими вітчизняними та зарубіжними виданнями. Доведено, що для наукових бібліотек України базова організаційна форма документопостачання — система обов'язкового примірника документів, яка, на відміну від нині існуючих п'ятнадцяти, повинна бути обмежена сімома безплатними загальнонаціональними ОПД, одним республіканським та одним місцевим примірниками. Вона має бути доповнена функціонуванням платного примірника наукових видань, який забезпечить потреби обласних наукових і вузівських бібліотек щодо поповнення їх фондів малотиражними відомчими науковими виданнями. Для інших типів та видів бібліотек країни базовим централізованим джерелом документопостачання має стати принципово нова установа — закупівельний бібліотечний центр, основна мета якого — гарантоване поповнення фондів бібліотек будь-яких типів вітчизняними та зарубіжними виданнями, зокрема періодичними, аудіовізуальними, дискретними електронними, їх технічна й наукова обробка та оперативна доставка замовникам. Обґрунтовано, що основним джерелом постачання бібліотек України мережевими електронними виданнями має стати національний депозитарій веб-документів, створений на базі Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського,

покликаний забезпечити їх архівування, депозитарне збереження та можливість копіювання. Визначено, що серед додаткових елементів системи документопостачання мають бути: сукупність таких організаційних форм поповнення фондів як бібліотечна серія, відомчі та цільові ОПД, «Книга – поштою»; джерела постачання: універсальні та спеціалізовані книготорговельні підприємства, передплатні агентства, обмінні фонди бібліотек, сервери Інтернету; сукупність усіх можливих нонелектронних та електронних способів одержання документів: обов'язкові надходження, купівля, передплата, документообмін, копіювання, дар.

Запропонована концептуальна модель системи документопостачання фондів бібліотек України поєднує три оптимальні організаційні моделі документопостачання, зорієнтовані на бібліотеки різних типів та видів. **Модель 1** є оптимальною для бібліотек з національним та паранаціональним статусом; її базовим компонентом є система обов'язкового примірника документів, що поєднує безплатні універсальний, галузевий, відомчий обов'язкові примірники нонелектронних та електронних видань. Для забезпечення необхідної екземплярності документів та ліквідації лакун у бібліотечному фонді модель передбачає використання бібліотеками додаткових джерел документопостачання: бібліотечного закупівельного центру, обмінних фондів, електронних архівів веб-документів та ін. **Модель 2** враховує особливості типо-видового складу фондів обласних універсальних наукових і спеціальних бібліотек; її базовими компонентами є поєднання платного і місцевого обов'язкових примірників документів та бібліотечний закупівельний центр, а додатковими — обмінні фонди бібліотек, установи системи науково-технічної інформації, профільні Інтернет-ресурси та ін. **Модель 3** оптимальна для більшості публічних бібліотек, зокрема дитячих, шкільних та юнацьких; її базовими компонентами є бібліотечна серія та закупівельний бібліотечний центр, додатковими — загальнодоступні сайти Інтернету, нонелектронні та електронні книготорговельні установи, обмінно-резервні фонди бібліотек, приватні книжкові колекції. Критеріями оптимальності цих моделей є гарантоване забезпечення повноти документопостачання фондів бібліотек усіх типів і видів з найменшими витратами фінансових ресурсів, зусиль та робочого часу бібліотечного персоналу; досягнення максимального результату щодо поповнення сукупного бібліотечного фонду країни на заданий обсяг ресурсного забезпечення; стабільне зростання обсягів фондів бібліотек, неухильне зменшення показників незадовільного попиту користувачів, підвищення якості задоволення їх інформаційних потреб.

Концептуальна модель ілюструє багаторівневість системи документопостачання бібліотечних фондів, складність взаємозв'язків між її функціональними та територіальними підсистемами, має п'ять основних рівнів функціонування: загальнодержавний, регіональний, низовий, відомчий, корпоративний. Останній рівень є якісно новою складовою системи, основні напрями його реалізації — купівельні партнерства і консорціуми бібліотек різних систем і відомств щодо гуртової купівлі й передплати зарубіжних та вітчизняних наукових видань; розподіл зон відповідальності за поцифрування, зберігання та надання в користування певної частини власних фондів як складової єдиного розподіленого фонду Національної електронної бібліотеки. Ієрархічна структура моделі сприяє визначенню всіх видів системних зв'язків, що об'єднують окремі елементи і надають системі цілісності та усталеності: генетичні, структурні, зв'язки взаємодії, перетворення, функціонування, розвитку й управління.

Доведено, що пріоритетного значення для оптимізації документопостачання бібліотек України набуває підготовка кваліфікованих кадрів для видавничої, книготорговельної і бібліотечно-інформаційної галузей, здатних ефективно діяти в умовах ринкової економіки та інформатизації суспільства. Проаналізовано становлення та зміст фондознавчої підготовки бібліотечно-інформаційних кадрів в Україні, виявлено напрями її вдосконалення і тенденції диверсифікації через уведення якісно нових спеціалізацій у межах єдиної спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія». Підкреслено, що в умовах електронної конвергенції підготовка нової генерації менеджерів книговидавання, книгорозповсюдження та бібліотечної справи потребує визначення єдиної когнітивної бази загальнопрофесійної підготовки, ядром якої мають стати дисципліни документально-комунікаційного, економіко-управлінського, правового та комп'ютерно-технологічного циклів. Обґрунтовано, що підвищення рівня документознавчої підготовки має забезпечуватися вдосконаленням змісту, структури та методики викладання фундаментальної дисципліни «Документологія». Виходячи з загальної концепції, перелік загальнопрофесійних дисциплін має бути доповнений курсом «Логістика в книжковій справі», мета якого — надати майбутнім фахівцям необхідні в ринкових умовах розвитку галузі економічні та управлінські знання; ядром комп'ютерно-технологічної фахової підготовки кадрів зі спеціальності «Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія» мають стати дисципліни, предметом вивчення яких є особливості життєвого циклу Інтернет-документів, технології формування ними фондів електронних бібліотек. Важливе стратегічне завдання — це перепідготовка та підвищення кваліфікації фахівців даного профілю, що потребує суттєвого коригування вимог до знань і вмінь сучасних працівників книжкової та бібліотечно-інформаційної галузей, оновлення відповідних навчальних планів через коректування номенклатури, змісту і структури загальнопрофесійних і спеціальних дисциплін, зорієнтованих на сучасні тенденції розвитку документально-комунікаційної сфери. Вирішенню цих завдань сприятимуть авторські курси «Книготорговельні ресурси Інтернету» та «Логістика в книжковій справі», програми яких подані в додатках В та Д до дисертації, а також розроблений дисертантом трьохмісячний навчальний план перепідготовки менеджерів книговидавання та книгорозповсюдження, структура та зміст якого подані в додатку Е до дисертації.

ВИСНОВКИ

У процесі дослідження досягнуто поставлену мету дисертації, підтверджено висунуту гіпотезу, вирішено всі поставлені завдання, що дозволило дійти основних наукових висновків.

1. Вагоме загальносоціальне значення якісного та своєчасного поповнення бібліотечних фондів в умовах ринкової економіки та інформатизації суспільства потребує збагачення бібліотечного фондознавства розробленням теоретико-методологічних засад оптимізації системи документопостачання бібліотек, визначенням нових наукових підходів до створення її концептуальної моделі. Об'єктивна потреба в концептуальному осмисленні трансформацій, що відбуваються у взаємодії бібліотек зі сферою документовиробництва — документорозповсюдження, є загальновизнаною. Однак, незважаючи на актуальність, у бібліотечному фондознавстві відсутні дисертаційні і монографічні дослідження (крім праць автора дисертації), в яких би обґрунтовувалися концептуальні засади оптимізації системи документопостачання фондів бібліотек України.

Відтворення еволюції наукових поглядів фахівців на елементи системи поповнення бібліотечних фондів дозволило виокремити три етапи розробки проблеми документопостачання: емпіричний (XIII – XVI ст.), у процесі якого практика поступово накопичувала знання, набуті в результаті узагальнення існуючого досвіду роботи бібліотек; етап початкових теоретичних осмислень (XVII – перша половина XX ст.), у процесі якого фрагментарно розроблялися поодинокі аспекти функціонування окремих складових об'єкта дослідження; теоретичний етап, що розпочався у 50-ті рр. XX ст. дослідженням Ю.В. Григор'євим сутнісних ознак джерел і способів документопостачання як системи, продовженим у 1970-2000-х рр. Ю.М. Столяровим, і триває понині. Узагальнення та збагачення здобутків фондознавчої думки з проблематики дослідження дозволили авторові дисертації розробити теоретико-методологічні засади оптимізації системи документопостачання, обґрунтувати перспективні напрями її розвитку в умовах електронного середовища.

2. Використання методології системного, соціокультурного та інформаційного підходів, а також комплексу дослідницьких методів: історико-генетичного, термінологічного, класифікаційного, логістичного, модельного дозволили запобігти фрагментарності та описовості наукової розробки проблеми, розробити цілісну теорію документопостачання бібліотечних фондів як комплекс наукових знань про сутність, властивості, функції, категоріально-понятійний апарат, закономірності та концептуальну модель розвитку досліджуваної системи.

Сукупність джерел і способів документопостачання бібліотечного фонду як система являє собою цілісну єдність генетично споріднених і закономірно взаємопов'язаних складових, інтегральним результатом функціонування яких є забезпечення процесу систематичного та першочергового поповнення документами бібліотек усіх типів та видів відповідно до їх завдань та інформаційних потреб користувачів. На функціонування системи впливають її властивості: відкритість, динамічність; нелінійність; нерівнозначність елементів; стохастичність; керованість. Важливим аспектом концептуалізації системного розвитку джерел і способів документопостачання є розроблення проблеми їх класифікації, яку в сучасних умовах необхідно доповнити такими новими класифікаційними ознаками: за формою власності (державні, недержавні джерела документопостачання); за прибутковістю (комерційні, некомерційні); за асортиментом послуг для бібліотек щодо документопостачання їх фондів (монофункціональні, поліфункціональні); за значущістю щодо повноти постачання бібліотечного фонду (базові, додаткові); за територіальним діапазоном функціонування (місцеві, міжрегіональні, загальнодержавні, зарубіжні, міждержавні); за видовим складом розповсюджуваних документів (монодокументні, полідокументні); за можливістю надання документів через електронне середовище (електронні та нонелектронні джерела і способи постачання).

3. Теоретичним засобом розкриття сутності та побудови концептуальних засад функціонування системи документопостачання бібліотечних фондів є категоріальний апарат. Порівняльний аналіз діючих законів, стандартів, термінологічних словників і довідників, численних фахових видань свідчить про відсутність термінологічної єдності щодо складових документопостачання бібліотечного фонду. В ситуації постійного зростання обсягу та видового різноманіття електронних носіїв інформації це значно ускладнює практику комплектування бібліотек, породжує проблеми невизначеності місця електронних документів як об'єктів документопостачання, гальмує освоєння бібліотеками технологій поповнення бібліотечного фонду в

інтерактивному режимі способами електронної книжкової торгівлі, передплати, електронного документообміну. Наукова розробка термінологічного аспекту проблем документопостачання сприяє уніфікації фахової терміносистеми, дозволяє уникнути багатьох правових, організаційних і технологічних труднощів щодо якісного комплектування фондів бібліотек. Фондознавча термінологія доповнена новими базовими поняттями предметної сфери «електронне документопостачання», під яким пропонується розуміти забезпечення бібліотечного фонду мережевими документами через систему електронних способів і джерел постачання, що базуються на Інтернет-ресурсах і технологіях; визначено поняття «електронні джерела та способи документопостачання», «електронний обов'язковий примірник документів», «електронний документообмін»; «електронна купівля та передплата», ін.

4. Важливого значення для інституалізації основних складових документопостачання бібліотечних фондів мають особливості функціонування документного потоку, зокрема такі його системні властивості: нескінченність і нестабільність, цілісність і цілеспрямованість, дискретність і континуальність, відкритість і організованість, гетерогенність і транзитивність. Властивості та технологічні параметри документного потоку суттєво впливають на процес адаптації системи документопостачання бібліотечних фондів до сучасних тенденцій розвитку інформаційного середовища. Опановуючи електронний компонент джерел і способів поповнення бібліотечного фонду, слід зважати на специфічні особливості потоку мережових документів, суттєве скорочення їх життєвого циклу, динамізм і глобальні масштаби розповсюдження при мінімальній кількості посередників, мультимедійність та інтерактивність доступу. Співіснування в документному потоці дискретних і мережових електронних видань зумовлює ускладнення системи способів і джерел постачання бібліотечних фондів, формування їх електронних аналогів, що потребує нових стратегій гармонізації взаємодії та взаємовпливу традиційної й електронної складових системи документопостачання.

5. Дослідження еволюції складових системи документопостачання бібліотек дозволило виявити такі основні закономірності її розвитку: диверсифікація джерел документопостачання бібліотек унаслідок виникнення нових технологій документаризації інформації; зберігання та спеціалізація основних способів документопостачання бібліотек у процесі еволюції документальної комунікації; ускладнення системи документопостачання бібліотеки пропорційно розширенню її функцій, завдань і масштабів діяльності по задоволенню інформаційних потреб користувачів. Знання цих закономірностей дає підстави для наукового обґрунтування стратегічних напрямів оптимізації системи документопостачання бібліотечних фондів у електронному середовищі, швидкого адаптування технологій комплектування до якісно нових умов багатовимірного інформаційного простору.

Сучасні трансформації в діяльності бібліотек зумовлюють функціональні, технологічні й організаційні зміни в системі документопостачання: формування електронних джерел і способів поповнення бібліотечних фондів, використання яких приводить до перерозподілу функцій між базовими та додатковими компонентами системи; виникнення та ускладнення якісно нових зв'язків у системі: «автор – видавець – розповсюдjuвач – бібліотека – користувач», опосередкованих Інтернет-ресурсами та технологіями; необхідність автокомплекткування бібліотекою власного електронного підфонду як складової єдиного розподіленого національного документного ресурсу; посилення корпоративної міжмережової взаємодії бібліотек в організації

використання спільних джерел і способів документопостачання, у розподілі відповідальності за кумуляцію, систематизацію, зберігання та надання в користування профільної частини потоку Інтернет-видань.

6. Для становлення і розвитку системи документопостачання бібліотечних фондів характерні три основні періоди, визначені за ступенем інституалізації її складових: синкретичності (III тис. до н.е. – перша половина XV ст. н.е.), диференціації (друга половина XV – XIX ст.), інтеграції (з початку XX ст. – до наших днів). Кожний період специфічний якісними структурними змінами в системі джерел і способів документопостачання, зумовленими темпами інформаційного обміну, зростанням обсягу та ускладненням видової структури документного потоку, вдосконаленням технологій документаризації інформації, виокремленням нових видів спеціалізованих монодокументних і полідокументних документально-комунікативних систем.

Якісною особливістю сучасного — інтегративного періоду розвитку системи документопостачання бібліотечних фондів — стає подальше ускладнення її структури у зв'язку з появою електронного компонента джерел і способів поповнення документних ресурсів бібліотек, посиленням тенденції інтеграції внаслідок поступового стирання функціональних відмінностей видавництв і бібліотек, генерування глобального електронного ресурсу, що стає єдиним комунікативним середовищем для видання, розповсюдження, зберігання та використання документів. Онлайн-конвергенція поступово стирає межі між бібліотеками різних типів, приводить до полідокументності та поліфункціональності всіх видів документально-комунікативних систем, об'єднаних єдиним електронним простором. У цих умовах постає завдання перебудови існуючої системи документопостачання бібліотек на основі обґрунтованого відбору оптимальних джерел і способів, які органічно поєднують переваги попередніх та новітніх технологій документорозповсюдження.

7. Стратегічними напрямками оптимізації системи документопостачання фондів бібліотек України в умовах ринкової економіки та інформатизації суспільства є вдосконалення нормативно-правової, економічної, організаційної та кадрової бази її функціонування. Поліпшення законодавчих засад системи обов'язкового примірника потребує прийняття підзаконних актів, спрямованих на зменшення вдвічі кількості безплатних обов'язкових примірників, упровадження платного обов'язкового примірника наукових документів, розроблення механізму зацікавленості видавців у наданні їх бібліотекам, оснований на системі пільг і компенсаційних заходів разом з ефективно налагодженим контролем та економічними санкціями при порушеннях закону.

Якість документопостачання бібліотечних фондів країни безпосередньо залежить від рівня розвитку вітчизняного книговидання та книгорозповсюдження. Першочерговими напрямками вдосконалення нормативно-правової бази у сфері державної підтримки книговидання та книгорозповсюдження в Україні є прийняття пакета підзаконних актів та інструктивних документів, спрямованих на: запровадження ефективної системи пільг та інвестицій щодо реалізації програм видання соціально значущих типів літератури, зокрема в межах української бібліотечної серії; відновлення розгалуженої мережі книгорозповсюдження на периферії; стимулювання книговидавців та книгорозповсюджувачів на активну співпрацю з бібліотеками як соціально важливим сегментом книжкового ринку перш за все на основі створення для спільного ведення та користування корпоративних автоматизованих мереж та інформаційної бази даних „Books in print”.

8. Найважливішими заходами щодо оптимізації системи документопостачання бібліотек України є: систематичне та повноцінне їх фінансування, захищене окремими статтями державного та місцевих бюджетів; цілеспрямована комп'ютеризація та інтернетизація бібліотек; скасування законодавчо закріпленої необхідності проведення бібліотеками тендерних процедур для придбання видавничої продукції; створення централізованого джерела постачання — спеціалізованої книготорговельної установи на зразок зарубіжних закупівельних бібліотечних центрів. У ринкових умовах раціональним є застосування інструментарію логістики, що сприяє науково обґрунтованому визначенню бібліотекою критеріїв вибору партнерів — джерел документопостачання та запровадженню аутсортинга як методу оптимізації управління ресурсами суб'єктів книжкового ринку; організації спеціалізованого інформаційного порталу на допомогу комплектуванню бібліотек як форми інтегрування та структурування в комфортному для пошуку вигляді різномірних тематичних Інтернет-ресурсів. Формування єдиного розподіленого фонду національної електронної бібліотеки потребує визначення оптимальної корпоративної моделі кумулювання, архівування та надання в користування соціально значущих вітчизняних і зарубіжних веб-видань, закріплення обов'язків бібліотек щодо поповнення фонду мережевих документів на національному, регіональному та галузевому рівнях.

9. Концептуальна модель системи документопостачання фондів бібліотек України базується на бібліотекоцентричній парадигмі, суть якої полягає в забезпеченні першочергового, якісного та систематичного поповнення вітчизняними й зарубіжними виданнями фондів бібліотек усіх типів і видів відповідно до інформаційних потреб їх користувачів. Модель системи документопостачання — це сукупність взаємодоповнюючих організаційних форм, джерел і способів поповнення бібліотечних фондів, побудована на засадах оптимального поєднання державних і недержавних, централізованих і нецентралізованих, електронних і нонелектронних джерел документопостачання. Система документопостачання ґрунтується на гарантованій фінансово-правовій державній підтримці, її базовими структурними елементами є: система обов'язкового примірника документів, що поєднує такі його види, як безплатний і платний; загальнонаціональний, республіканський і місцевий; універсальний і профільний; закупівельний бібліотечний центр для централізованого поповнення фондів бібліотек будь-яких типів і видів вітчизняними та зарубіжними виданнями; національний депозитарій веб-документів. Додаткові елементи системи документопостачання: бібліотечна серія, відомчі та цільові ОПД, „Книга – поштою”, ресурси та сервіси Інтернету, нонелектронні й електронні універсальні та спеціалізовані книготорговельні підприємства, передплатні агентства, обмінні фонди бібліотек. Критеріями оптимальності цієї моделі є гарантоване забезпечення повноти документопостачання фондів бібліотек усіх типів і видів з економнішими витратами фінансових ресурсів, зусиль та робочого часу бібліотечного персоналу; досягнення максимального результату щодо поповнення сукупного бібліотечного фонду країни на заданий обсяг ресурсного забезпечення; стабільне зростання обсягів фондів бібліотек, неухильне зменшення показників незадовільного попиту користувачів, підвищення якості задоволення їх інформаційних потреб.

Запропонована концептуальна модель поєднує три оптимальні організаційні моделі документопостачання, зорієнтовані на бібліотеки різних типів та видів: національні та пара національні, наукові універсальні та спеціальні, публічні; має п'ять рівнів функціонування — загальнонаціональний, регіональний, низовий,

відомчий, корпоративний. Організаційною основою оптимальної моделі документопостачання єдиного розподіленого фонду Національної електронної бібліотеки має бути корпоративний рівень її функціонування, оснований на засадах партнерства та активної узгодженої взаємодії бібліотек усіх типів і видів.

10. В умовах посилення електронної конвергенції видавничої, документоторговельної та бібліотечної галузей підготовка кадрів даного профілю повинна здійснюватися на єдиній когнітивній базі. Посилення міжсуб'єктної взаємодії в системі «книговидавець — книгорозповсюджувач — бібліотекар» потребує формування інваріантної та варіативної частин навчальних планів підготовки книгознавчих та бібліотечних фахівців. Їх єдина загальнопрофесійна підготовка має бути зорієнтована на розвиток інтеграційних процесів документально-комунікаційної сфери, в той час як різноманіття дисциплін спеціалізацій забезпечить поглиблення процесів диференціації в цих споріднених галузях.

Найважливішими змістовими компонентами інваріантної частини навчання є цикли документознавчих, економіко-управлінських, правових та комп'ютерно-технологічних дисциплін. Напрямами вдосконалення змістової підготовки фахівців зі спеціальності „Книгознавство, бібліотекознавство, бібліографія” є: розробка теоретико-методологічних засад «Документології» як фундаментальної навчальної дисципліни в системі підготовки кадрів документально-комунікаційного профілю; посилення управлінської й економічної підготовки кадрів на основі формування логістичної компоненти навчання, спрямованої на оволодіння методами оптимального управління товарними, фінансовими та інформаційними потоками з метою досягнення стратегічних і тактичних ринкових переваг при мінімізації загальних витрат; поглиблення знань і навичок володіння майбутніми фахівцями автоматизованими технологіями створення, організації, фільтрації, маршрутизації, пошуку, надання в користування інформації в будь-яких форматах і на будь-яких носіях з дотриманням вимог законодавства про інтелектуальну власність.

Проведене дослідження не вичерпує повністю проблем удосконалення документопостачання бібліотечних фондів. Перспективні напрями подальшої розробки проблеми передбачають:

- дослідження ефективності корпоративної моделі організації національного депозитарію веб-видань;
- розроблення механізмів запровадження технологій логістичного менеджменту у сферу документопостачання бібліотечних фондів;
- визначення перспектив безперервної освіти книгознавчих і бібліотечно-інформаційних кадрів для забезпечення ефективного функціонування вітчизняної системи документопостачання бібліотечних фондів.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Соляник А.А. Система документопостачання бібліотечних фондів: закономірності розвитку: Монографія / А.А.Соляник. — Х.: ХДАК, 2005. — 230 с.

Навчальні та науково-методичні посібники:

2. Соляник А.А. Документні потоки та масиви: Навч. посіб. для вищ. навч. закл. культури і мистецтв / А.А. Соляник; Харк. держ. акад. культури. — Х.: ХДАК, 2000. — 111 с.

3. Документно-інформаційні ресурси: Прогр. курсу зі спец. «Бібліотекознавство і бібліогр.» / Уклад.: В.А. Мільман, А.А. Соляник.— Х.: ХДАК, 1998. — 27 с.

4. Документно-інформаційні ресурси: Методичні матеріали до семінар. занять для студ. спец. «Бібліотекознавство і бібліогр.» / Уклад.: В.А. Мільман, А.А. Соляник.— Х.: ХДАК, 1998. — 28 с.

5. Документознавство: Прогр. курсу / Уклад.: Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник.— Х.: ХДАК, 1998. — 24 с.

6. Документознавство: Метод. матеріали до семінар. і практ. занять для студ. спец. «Бібліотекознавство і бібліогр.», «Документознавство та інформ. діяльність» / Уклад.: Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник. — Х.: ХДАК, 1998. — 65 с.

7. Документознавство: Метод. матеріали до самост. роботи студ. зі спец. «Бібліотекознавство і бібліогр.» / Уклад.: Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник. — Х.: ХДАК, 1998. — 50 с.

8. Бібліотечні фонди: Прогр. курсу / Уклад. Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник. — Х.: ХДАК, 2003. — 21 с.

9. Бібліотечні фонди: Навч.-методичні матеріали до курсу / Уклад.: Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник. — Х.: ХДАК, 2004. — 43 с.

10. Документознавство: Програма курсу / Уклад. Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник. — Х.: ХДАК, 2003. — 25 с.

11. Документознавство: Навчально-метод матеріали до курсу / Уклад. Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник. — Х.: ХДАК, 2003. — 53 с.

12. Документні ресурси: Програма курсу / Уклад. А.А. Соляник; — Х.: ХДАК, 2004. — 16 с.

13. Документологія: Програма курсу / Уклад. Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник. — Х.: ХДАК, 2005. — 23 с.

14. Документознавство: Програма курсу / Уклад. Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник. — Х.: ХДАК, 2005. — 23 с.

15. Бібліотечні фонди: Прогр. курсу / Уклад. Н.М. Кушнарєнко, А.А. Соляник. — Х.: ХДАК, 2005. — 21 с.

Статті в наукових журналах і збірниках:

16. Соляник А. Внесок Ю. Столярова в розвиток українського бібліотекознавства / А. Соляник, Н. Кушнарєнко // Вісн. Кн. палати. — 1998. — № 6. — С. 34-36.

17. Соляник А. Внесок Михайла Годкевича в теорію та практику документопостачання бібліотек обов'язковим примірником / А. Соляник // Вісн. Кн. палати. — 1998. — № 1. — С. 8-10.

18. Соляник А. Перспективи підготовки документознавців-менеджерів інформаційних систем / А. Соляник, Н. Кушнарєнко // Вісн. Кн. палати. — 1999. — № 4. — С. 24-27.

19. Соляник А. Підґрунтя подальших документологічних досліджень / А. Соляник // Вісн. Кн. палати. — 1999. — № 2. — С. 21-23.

20. Соляник А.А. Оптимізація системи місцевого обов'язкового примірника документів в Україні // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 1999. — Вип. 1: Бібліотекознавство. Документознавство. Інформатика. — С. 50-54.

21. Соляник А. Закон, якого довго чекали... (до річниці прийняття Закону України «Про обов'язковий примірник документів») // Вісн. Кн. палати. — 2000. — № 5. — С. 13-15.

22. Соляник А.А. Пріоритетні напрями вдосконалення документопостачання бібліотек України // Вісн. Кн. палати. — 2000. — № 1. — С. 7-10.

23. Соляник А.А. Основні напрямки використання автоматизованих технологій у підготовці бібліотекарів-комплектаторів / Соляник А.А., Фоменко І.М. // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 2000. — Вип. 3. — С. 213-220.

24. Соляник А.А. Відомий учений, педагог, лідер / А.А. Соляник // Вісн. Кн. палати. — 2000. — № 9. — С. 42-43.

25. Соляник А.А. Бібліотечно-інформаційна освіта в США: сучасний стан і тенденції розвитку / А.А. Соляник, Н.М. Кушнарєнко // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 2001. — Вип. 4. — С. 17-25.

26. Соляник А.А. Бібліотечно-інформаційна освіта: перехід у нову якість / А.А. Соляник, Н.М. Кушнарєнко // Бібліотечна наука, освіта, професія в демократичній Україні: Зб. наук. пр. — К., 2001. — Вип. 3. — С. 46-50.

27. Соляник А. Концептуальні засади викладання дисциплін документознавчого циклу / А. Соляник, Н. Кушнарєнко // Вісн. Кн. палати. — 2001. — № 1. — С. 25-27.

28. Соляник А.А. Генезис джерел та засобів документопостачання бібліотек у контексті еволюції документальної комунікації / А.А. Соляник // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 2001. — Вип. 5. — С. 94-103.

29. Соляник А.А. Основні етапи розвитку джерел документопостачання бібліотек / А.А. Соляник // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 2001. — Вип. 6. — С. 178-185.

30. Соляник А.А. Системні зв'язки як основа регулювання інфраструктури документопостачання бібліотек / А.А. Соляник // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 2001. — Вип. 7. — С. 38-45.

31. Соляник А.А. Сучасні тенденції розвитку документних ресурсів бібліотек розвинених країн / А.А. Соляник // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 2001. — Вип. 8. — С. 89-96.

32. Соляник А. Бібліотечно-інформаційна освіта: орієнтир на майбутнє / А. Соляник, Н. Кушнарєнко // Вісн. Кн. палати. — 2002. — № 5. — С. 33-34.

33. Соляник А. Підготовка наукових кадрів у галузі книгознавства, бібліотекознавства та бібліографознавства в Україні / А. Соляник, Н. Кушнарєнко // Вісн. Кн. палати. — 2002. — № 7. — С. 33-35.

34. Соляник А. WEB-видання як об'єкт документопостачання бібліотечних фондів / А. Соляник // Вісн. Кн. палати. — 2002. — № 2. — С. 18-20.
35. Соляник А.А. Виникнення складових системи документопостачання бібліотек України в епоху рукописання / А.А. Соляник // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр.— Х., 2002. — Вип. 9. — С. 177-183.
36. Соляник А.А. Особливості розвитку системи документопостачання бібліотек України в XV – XVII ст. / А.А. Соляник // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 2002. — Вип. 10. — С. 123-130.
37. Соляник А.А. Розвиток складових системи документопостачання бібліотек України у XVIII ст. // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 2003. — Вип. 11. — С. 194-201.
38. Соляник А.А. Історіографія проблем документопостачання бібліотечних фондів / А.А. Соляник // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 2004. — Вип. 12-13. — С. 190-208.
39. Соляник А.А. Логістичний менеджмент як стратегія оптимізації системи документопостачання бібліотек / А.А. Соляник // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 2004. — Вип. 14. — С. 189-199.
40. Соляник А.А. Напрями ускладнення системи документопостачання бібліотек України в XIX ст. / А.А. Соляник // Вісн. Харк. держ. акад. культури: Зб. наук. пр. — Х., 2004. — Вип. 15. — С. 177-186.
41. Соляник А.А. Еволюція способів документозабезпечення ХДНБК: 1886-1996 рр. / А.А. Соляник // Історія ХДНБ ім. В.Г. Короленка: пошуки, дослідження, відкриття: Зб. наук. ст. / Харк. держ. наук. б-ка ім. В.Г. Короленка.— Х., 1996.— Вип. 1.— С. 12-17.
42. Соляник А.А. Профессиональная пресса Украины / А.А. Соляник // Библиотека. — 1999. — № 2. — С. 68-69.
43. Соляник А.А. Закон Украины «Об обязательном экземпляре документов» / Соляник А.А. // Науч. и техн. б-ки. — 2000. — № 9. — С. 91-96.
44. Соляник А.А. Місцевий обов'язковий примірник документів як база краєзнавчої діяльності бібліотек / А.А. Соляник // Бібліотечне краєзнавство як складова частина регіональної культурної політики: Матеріали міжвідомч. наук.-практ. конф., 26 верес. 2000 р. — Х., 2001.— С. 21-26.
45. Соляник А.А. Первое документоведческое исследование Библии / А.А. Соляник // Книга. Исследования и материалы.— М., 2001.— Сб. 78.— С. 269-371.
46. Соляник А.А. Інфраструктура документопостачання бібліотек: системно-функціональний підхід / А.А. Соляник // Наукові праці Національної бібліотеки України ім. В.І. Вернадського. — К., 2001. — Вип. 6. — С. 21-29.
47. Соляник А.А. Система документопостачання електронних ресурсів бібліотек: організаційно-управлінський аспект / А.А. Соляник // Библиотеки и ассоциации в меняющемся мире: новые технологии и новые формы сотрудничества: Труды 9 Междунар. конф. «Крым-2002» «Электронные информационные ресурсы и социальная значимость библиотек будущего», Судак, 8-16 июня 2002 г. — М., 2002. — Т. 2. — С. 723-726.
48. Соляник А.А. Новое в содержании документоведческого знания / А.А. Соляник // Науч. и техн. б-ки. — 2003. — № 6. — С. 83-87.
49. Соляник А.А. Огрехи методологии, или каким не должно быть учебное пособие по документоведению / А.А. Соляник // НТИ. Сер.1. Орг. и методика информ. работы. — 2005. — № 8. — С. 39-41.
50. Соляник А.А. Электронное документоснабжение библиотек / А.А. Соляник // Книга. Исследования и материалы: Сб. науч. тр. — М., 2005. — Сб. 83. — С. 100-106.

Тези доповідей:

51. Соляник А.А. Про роль суб'єктивного фактора у функціонуванні обов'язкового примірника документів / А.А. Соляник // Стратегія комплектування фондів наукової бібліотеки: Тези доп. міжнар. наук. конф., Київ, 8-10 жовт. 1996 р. / Нац. б-ка України ім. Вернадського НАН України. — К., 1996. — С. 24.
52. Соляник А.А. Про підвищення інформативності каталогу місцевих видань обласної універсальної наукової бібліотеки / А.А. Соляник // Проблеми вдосконалення каталогів наукових бібліотек: Матеріали міжнар. наук. конф., Київ, 14-17 жовт. 1997 р. / Нац. б-ка України ім. Вернадського НАН України. — К., 1997. — Секція 1: Каталоги наукової бібліотеки: сучасний стан і перспективи розвитку. — С. 30-31.
53. Соляник А.А. Вклад М.А. Годкевича в развитие института обязательного экземпляра / А.А. Соляник // Библиотечное дело на пороге XXI века: Тез. докл. и сообщ. междунар. науч. конф., Москва, 15-16 апр. 1998 г. / Моск. гос. ин-т культуры и др. — М., 1998. — Ч. 2. — С. 176-177.
54. Соляник А.А. Единый фонд документов региона: системно-структурный подход / А.А. Соляник // Региональные аспекты информационно-культурологической деятельности: Тез. докл. междунар. науч. конф., Краснодар-Новороссийск, 16-18 сент. 1998 г. / Междунар. акад. информатизации и др. — Краснодар, 1998. — С. 67-69.

55. Соляник А.А. Развитие традиций научной школы Ю.В. Григорьева — Ю.Н. Столярова на Украине / А.А. Соляник, Н.Н. Кушнарченко // Библиотека в контексте истории: Тез. докл. и сообщ. третьей науч. конф., Москва, 13-15 окт. 1999 г. / Моск. гос. ун-т культуры и искусств и др. — М., 1999. — Ч. II. — С. 35-39.
56. Соляник А.А. Розвиток документознавчої підготовки студентів під впливом інформатизації / А.А. Соляник // Інформаційна та культурологічна освіта на зламі тисячоліть: Матеріали міжнар. конф. до 70-річчя ХДАК / Харк. держ. акад. культури. — Х., 1999. — Ч. 2. — С. 119-121.
57. Соляник А.А. Инновации в современном документоснабжении библиотек Украины / А.А. Соляник // Библиотечное дело — 2000: Проблемы формирования открытого информационного общества: Тез. докл. пятой междунар. науч. конф. (Москва, 25-26 апр. 2000 г.) / Моск. гос. ун-т культуры и искусств и др. — М., 2000. — Ч. 1: Секция 1: Информационные ресурсы, базы и банки данных. — С. 173-174.
58. Соляник А.А. Подготовка библиотекарей-комплектаторов к использованию сетевых технологий / А.А. Соляник // Человек в информационном пространстве цивилизации: культура, религия, образование: Междунар. науч. конф., Краснодар - Новороссийск, 19-21 сент. 2000 г.: Тез. докл. — Краснодар, 2000. — С. 397-398.
59. Соляник А.А. Возможности интеграции новых информационных технологий в документоснабжении библиотек / А.А. Соляник // Информационные ресурсы библиотек и их кадровое обеспечение: Материалы международной научно-практической конференции (23-26 мая 2000 г., Минск). — Минск, 2000. — С. 106-110.
60. Соляник А.А. Гібридна бібліотека / Н.М. Кушнарченко, А.А. Соляник // Нові обличчя бібліотек та організацій: Від надій до партнерства і професіоналізму: Фокусний семінар восьмої міжнар. конф. «Крим-2001» «Бібліотеки та асоціації у світі, що змінюється: нові технології і нові форми співробітництва», Судак, 9-17 черв. 2001 р. — Судак, 2001. — С. 83-84.
61. Соляник А.А. Місцевий обов'язковий примірник документів як база краєзнавчої діяльності бібліотек / А.А. Соляник // Бібліотечне краєзнавство як складова частина регіональної культурної політики: Матеріали міжвідомч. наук.-практ. конф., 26 верес. 2000 р. — Х., 2001. — С. 21-26.
62. Соляник А.А. «Книготорговые ресурсы Интернет» как предмет преподавания / А. Соляник // Библиотечное дело — 2001: Российские библиотеки в мировом информационном и интеллектуальном пространстве: Тез. докл. шестой междунар. науч. конф. (Москва, 26-27 апр. 2001 г.). — М., 2001. — Ч. 2. — С. 352-353.
63. Соляник А.А. Конвергенція складових документальної комунікації: наслідки для комплектування бібліотек / А.А. Соляник // Духовна культура в інформаційному суспільстві: Матеріали міжнар. наук.-теорет. конф., 24-25 січ. 2002 р. / Харк. держ. акад. культури; Заг. ред. В.М. Шейка та ін. — Х., 2002. — С. 214-215.
64. Соляник А.А. Резервы содержательного наполнения учебной дисциплины «Библиотечный фонд» / А.А. Соляник // Библиотечное дело - 2002. Библиотечное образование и практика: поиски взаимопонимания: Тез. докл. седьмой междунар. науч. конф. (Москва, 24-25 апр. 2002 г.) / Моск. гос. ун-т культуры и искусств и др. — М., 2002. — С. 39-40.
65. Соляник А.А. Эволюция системы документоснабжения библиотек: преемственность и новации / А.А. Соляник // Парадигмы XXI века: информационное общество, информационное мировоззрение, информационная культура: Материалы междунар. науч. конф., Краснодар, 16-18 сент. 2002 г. / Междунар. акад. информатизации и др. — Краснодар, 2002. — С. 331-332.
66. Соляник А.А. Онлайн-подфонды библиотек: особенности формирования / А.А. Соляник // Библиотечное дело – 2003: Гуманитарные и технологические аспекты развития: Материалы восьмой междунар. науч. конф. (Москва, 24–25 апреля 2003 г.). — М., 2003. — С. 127-128.
67. Соляник А.А. Проблеми формування терміносистеми предметної галузі «документопостачання бібліотечних фондів» / А.А. Соляник // Соціокультурні комунікації в інформаційному суспільстві: Матеріали міжнар. наук. конф., 21-22 листоп. 2003 р. / Харк. держ. акад. культури. — Х., 2003. — С. 135-137.
68. Соляник А.А. Организация документоснабжения библиотек в Интернет-пространстве / А.А. Соляник // Книга и мировая цивилизация: Материалы одиннадцатой междунар. науч. конф. по проблемам книговедения (Москва, 20-21 апреля 2004 г.): В 4-х т. — М., 2004. — Т. 1. — С. 401-403.
69. Соляник А.А. Когнитивный потенциал «Логистики» в подготовке библиотекаря-менеджера / А.А. Соляник // Библиотечное дело - 2004: Всеобщая доступность информации: Материалы девятой междунар. науч. конф. (Москва, 22-24 апреля 2004 г.). — М., 2004. — С. 189-190.
70. Соляник А.А. Аутсорсінг у підвищенні ефективності документопостачання бібліотек / А.А. Соляник // Документознавство. Бібліотекознавство. Інформаційна діяльність: Проблеми науки, освіти, практики: Матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 25-26 травня 2004 р.) / Держ. акад. керівних кадрів культури і мистецтва. — К., 2004. — С. 29-32.

71. Соляник А.А. Логістична компонента в системі підготовки менеджерів видавничої та книготорговельної діяльності / А.А. Соляник // Інформаційно-культурологічна та мистецька освіта: стан і перспективи: Матеріали міжнар. наук. конф. (Харків, 12-13 жовтня 2004 р.) / Харк. держ. акад. культури. — Х., 2004. — С. 3-5.

72. Соляник А.А. О закономерностях развития системы документоснабжения библиотечных фондов / Соляник А.А. // Библиотечное дело – 2005: деятельность библиотек и развитие информационной культуры общества: Тез. докл. десятой междунар. науч. конф. (Москва, 20-22 апреля 2005 г.) / МГУКИ. — М., 2005. — С. 169-171.

73. Соляник А.А. Обязательный экземпляр как база международного документообмена научных библиотек Украины / А.А. Соляник // Роль книгоиздания в развитии международных научных и культурных контактов: Материалы междунар. научн. конф. (Москва, 21-23 сент. 2005 г.). — М., 2005. — С. 277-281.

АНОТАЦІЇ

Соляник А.А. Система документопостачання фондів бібліотек України: теоретико-методологічний аспект. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора педагогічних наук за спеціальністю 07.00.08 – книгознавство, бібліотекознавство, бібліографознавство. – Харківська державна академія культури. – Харків, 2005.

Дисертацію присвячено розробці теоретико-методологічних засад оптимізації системи документопостачання фондів бібліотек в умовах ринкової економіки та інформатизації суспільства. Досліджено еволюцію наукових поглядів на проблеми документопостачання бібліотечних фондів, встановлено рівень теоретичної розробленості теми. Виявлено сутність, ознаки, властивості та функції об'єкта дослідження, доповнено класифікацію джерел і способів документопостачання бібліотечних фондів. Удосконалено терміносистему досліджуваної предметної сфери, запропоновано визначення її базових понять. Розроблено періодизацію виникнення та розвитку складових системи документопостачання бібліотечних фондів у контексті еволюції документальної комунікації, виявлено закономірності розвитку та фактори, що визначають сучасний стан функціонування системи документопостачання бібліотечних фондів. Узагальнено зарубіжний досвід документопостачання бібліотечних фондів. Науково обґрунтовано напрями оптимізації системи документопостачання фондів бібліотек України в умовах формування національної електронної бібліотеки. Розроблено концептуальну модель сучасної системи документопостачання фондів бібліотек України, на основі якої визначено три оптимальні організаційні моделі документопостачання, зорієнтовані на бібліотеки різних типів та видів: національні; наукові універсальні та спеціальні; публічні. Обґрунтовано напрями вдосконалення підготовки та перепідготовки кадрів для видавничо-книготорговельної та бібліотечно-інформаційної сфери в умовах інформатизації та мережевої інтеграції її розвитку.

Ключові слова: система документопостачання бібліотечних фондів, джерела та способи документопостачання бібліотечних фондів, обов'язковий примірник документа, документообмін, книготорговельні ресурси Інтернету, електронне документопостачання бібліотечних фондів.

Соляник А.А. Система документоснабження фондів бібліотек України: теоретико-методологіческий аспект. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 07.00.08 – книговедение, библиотековедение, библиографоведение. – Харьковская государственная академия культуры. – Харьков, 2005.

Диссертация посвящена разработке теоретико-методологических основ оптимизации системы документоснабжения фондов библиотек в условиях рыночной экономики и информатизации общества. Исследована эволюция научных взглядов на проблемы документоснабжения библиотечных фондов, определен уровень теоретической разработанности темы. Выявлены сущность, признаки, свойства и функции системы документоснабжения библиотечных фондов, дополнена классификация ее основных составляющих. Упорядочена терминсистема изучаемой предметной сферы, предложены определения ее базовых понятий. Ключевым среди них является понятие «электронное документоснабжение», под которым предложено понимать обеспечение библиотечного фонда сетевыми документами через систему электронных способов и источников снабжения, базирующихся на Интернет-ресурсах и технологиях.

Разработана периодизация возникновения и развития источников документоснабжения библиотечных фондов в контексте эволюции документальной коммуникации, по степени институализации составляющих системы выделены три основные этапа их развития: синкретический (III тис. до н.э. – первая половина XV в.

н.э.); дифференциации (вторая половина XV в. – XIX в.); интеграции (с начала XX в. – по наст. время). Обосновано, что каждый период специфичен качественными структурными изменениями в системе источников и способов документоснабжения, обусловленными темпами информационного обмена, возрастанием объемов и усложнением видовой структуры документного потока, совершенствованием технологий документаризации информации, перераспределением сущностных функций специализированных документально-коммуникационных систем.

Выявлены закономерности развития системы документоснабжения: диверсификация источников документоснабжения библиотек вследствие появления новых технологий документаризации информации; сохранение и специализация основных способов документоснабжения библиотек в процессе эволюции документальной коммуникации; усложнение системы документоснабжения библиотеки пропорционально расширению ее функций, задач и масштабов деятельности по удовлетворению информационных потребностей пользователей. Знание данных закономерностей позволяет обосновать необходимость активного и согласованного взаимодействия всех документально-коммуникационных институтов общества на электронном и нонэлектронном уровнях как основы оптимальной модели документоснабжения единого распределенного библиотечного фонда Украины.

Научно обоснованы направления оптимизации системы документоснабжения фондов библиотек Украины в условиях формирования национальной электронной библиотеки. Важнейшими среди них являются совершенствование нормативно-правовой, экономической, организационной и кадровой баз ее функционирования. Первоочередными мерами совершенствования нормативно-правовой базы должно стать принятие подзаконных актов, направленных на государственную поддержку программ издания социально значимых типов литературы в рамках украинской библиотечной серии, на уменьшение количества бесплатных обязательных экземпляров документов, создание надлежащих условий для введения платного обязательного экземпляра, заинтересованного сотрудничества издателей в предоставлении библиотекам образцов полиграфической и электронной продукции.

Показано, что важнейшими мерами совершенствования системы документоснабжения библиотек Украины являются: обеспечение их полноценного финансирования, защищенного отдельными статьями в государственном и местном бюджетах; целенаправленная компьютеризация и интернетизация библиотечных технологий; создание специализированного централизованного источника снабжения по образцу зарубежных закупочных библиотечных центров; внедрение в организацию документоснабжения библиотек инструментария логистики как метода оптимизации управления потоковыми процессами и формирования критериев выбора партнеров — источников комплектования; организация специализированного веб-портала в помощь комплектованию библиотек как средства самоорганизации разнородных тематических Интернет-ресурсов.

Подчеркивается, что формирование единого распределенного фонда национальной электронной библиотеки требует разработки корпоративной модели кумулирования, архивирования и предоставления в пользование социально значимых отечественных и зарубежных веб-изданий, закрепления обязанностей библиотек по формированию фонда сетевых документов на национальном, региональном и отраслевом уровнях. Разработана концептуальная модель системы документоснабжения фондов библиотек Украины, на основе которой определены три оптимальные модели документоснабжения для библиотек различных типов и видов: национальных и паранациональных; научных универсальных и специальных; публичных.

Обосновывается, что в условиях сетевой конвергенции издательской, книготорговой и библиотечной отраслей подготовка кадров по специальности «Книговедение, библиотековедение, библиография» должна осуществляться на единой когнитивной базе, важнейшими содержательными компонентами которой являются циклы документоведческих, экономико-управленческих и компьютерно-технологических дисциплин.

Ключевые слова: система документоснабжения библиотечных фондов, источники и способы документоснабжения библиотечных фондов, обязательный экземпляр документа, документообмен, книготорговые ресурсы Интернет, электронное документоснабжение библиотечных фондов.

Solyanik A.A. Ukrainian libraries' collections supplying system: theoretic-methodical aspect. – Manuscript.

Thesis for a doctor's degree by specialty 07.00.08 – books, libraries and bibliography sciences. – The Kharkov State Academy of Culture. – Kharkov, 2005.

The dissertation is devoted to the elaboration of the theoretic-methodical foundation of forming the suitable libraries' collections supplying system in the times of informatization society. The evolution of the scientific views concerning the problem of the supplying the libraries' collections is investigated, and the theoretical elaboration level is revealed. The term system of the researching sphere is improved, the definitions

of its basic terms are offered. Main periods of the beginning and the development of the components of the supplying libraries' collections system are described, conformities to natural laws of development and factors that define the modern condition of functioning of the libraries' collections supplying system are found out. Foreign experience of the libraries' collections supplying is generalized. Ways of improving the Ukrainian libraries' supplying system in the times of forming the national electronic library are scientifically grounded. The theoretical model of Ukrainian libraries' supplying system is elaborated.

Key words: libraries' collections supplying system, sources and ways of the supplying, document depositary copy, document exchange, Internet book trade sources, libraries' collections electronic supplying.

Підписано до друку 28.12.2005. Формат паперу 60x84¹/₁₆.

Умов. друк. арк. 1,9. Зам. № Тираж 100 прим.

Надруковано в лабораторії множ. техніки ХДАК
61003, Харків, Бурсацький спуск, 4.